

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาสภาพและปัญหาในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าและทำความเข้าใจ ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนำเสนอตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

วัฒนธรรม

- 1 ความหมายของวัฒนธรรม
- 2 ประเภทและองค์ประกอบของวัฒนธรรม
- 3 ลักษณะและหน้าที่ของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมไทย

- 1 ความสำคัญของวัฒนธรรมไทย
- 2 ความเป็นมาของวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณกรรม

วัฒนธรรมทางมารยาท

วัฒนธรรมทางพิธีกรรมทางศาสนา

วัฒนธรรมทางการแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน

การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรม

ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม เป็นคำไทยที่เริ่มใช้ด้วย พลตรีพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติขึ้นจากศัพท์เดิมคือ "CULURE" โดยการนำคำว่า "วัฒนธรรม" กับ "ธรรม" มาสมาสกัน แปลตามรูปศัพท์ "วัฒนธรรม" มาจากคำบาลีว่า "วาทณ" มีความหมายว่า เจริญออกงามรุ่งเรือง คำว่า "ธรรม" มาจากคำสันสกฤตว่า "ธรรม" หมายถึง กฎ ระเบียบหรือปฏิบัติ วัฒนธรรม จึงหมายถึง ความเจริญออกงามที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้น มีขึ้น และสืบทอดต่อกันมาถึงชนรุ่นหลัง ซึ่งมีผู้อธิบายและให้ความหมายคำว่า วัฒนธรรม ไว้หลายท่าน ดังนี้

จอห์น เอฟ พลัมเมอร์ (John F. Plummer, 1965) ให้ความหมาย วัฒนธรรมว่า หมายถึง ลักษณะการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในด้านที่เกี่ยวกับวัตถุ และไม่เกี่ยวกับวัตถุ

พระยาอนุমানราชชน (2514) ให้คำอธิบายวัฒนธรรมว่า หมายถึง สิ่ง ที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตขึ้นเพื่อความเจริญออกงามในวิถีชีวิตของมนุษย์ ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมคือสิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้จากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา วัฒนธรรม คือ มรดกแห่งสังคมซึ่งสังคมยอมรับและรักษาไว้ให้เจริญออกงาม

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (2514) ได้ให้ความหมายว่า "วัฒนธรรม หมายถึง การปลูกฝังสิ่งต่าง ๆ แล้วได้มีการถ่ายทอดสิ่งที่ได้ปลูกฝังไว้นั้น ระหว่างสังคมชุดหนึ่งกับสังคมชุดต่อ ๆ ไป"

พะอบ โปษะกฤษณะ (2524) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม หมายถึง "วิถีชีวิตที่ได้ปฏิบัติแล้วว่าได้ ว่าเหมาะสมกับสภาพของสังคมนั้น ๆ และมีการสืบทอดกันมา วัฒนธรรมมีประจำสังคม จึงแยกออกไปตามลักษณะของสังคม เป็นวัฒนธรรมกลุ่มใหญ่และวัฒนธรรมกลุ่มย่อย เป็นต้น"

ชนิตา รัชพลเมือง (2526) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมอาจมีความหมายอย่างกว้าง (general sense) หรือความหมายอย่างแคบ (specific sense) ในความหมายอย่างกว้าง วัฒนธรรม หมายถึง ส่วนที่ได้รับการเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์เป็นวิถีทางแห่งความคิด ความรู้สึก และการกระทำที่ได้รับการจัดเข้าให้มีรูปแบบแผนและพร้อมกันนั่นเอง วัฒนธรรมกลายเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมของตัวมนุษย์ ส่วนในความหมายอย่างแคบ วัฒนธรรมเป็นวิถีทางชีวิตเฉพาะของสังคมหนึ่ง ๆ หมายถึง ผลรวมหรือการรวมของพฤติกรรมและความเชื่อทั้งหลายที่ทำให้สังคมหนึ่ง ๆ แตกต่างไปจากสังคมอื่น ๆ

บรรจง ชูสกุลชาติ (2526) ให้ความหมายวัฒนธรรมว่า หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ ทั้งบุคคลและสังคมที่ได้วิวัฒนาการสืบเนื่องกันมาอย่างมีแบบแผน ซึ่งในพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ที่วิวัฒนาการมา สามารถแยกออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

1. ลักษณะพฤติกรรมที่วิวัฒนาการมาในรูปของวัตถุ
2. ลักษณะพฤติกรรมที่วิวัฒนาการมาในรูปของจิตใจ

สุพัทธรา สุภาพ (2534) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ โดยแต่ละสังคมมีวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง เพราะเป็นวิถีชีวิตที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มสังคม

จากความหมายที่กล่าวมาสรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงามทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ ที่ทั้งบุคคลและสังคมถือปฏิบัติและถ่ายทอดสืบต่อกันมาอย่างมีแบบแผน อันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนในสังคมนั้น ๆ ให้มีความเป็นระเบียบ กลมเกลียว และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ประเภทและองค์ประกอบของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ วิธีในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ (สุภัตรา สุภาพ, 2525) ซึ่งได้มีผู้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกไปได้หลายอย่างหลายประการ ตามทัศนะความรู้ในแต่ละแง่ พอจะกล่าวได้ดังนี้

Ogburn (1950 อ้างใน สุภัตรา สุภาพ, 2534) ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. วัฒนธรรมวัตถุ (material culture) ซึ่งได้แก่ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น ตู้เย็น หม้อหุงข้าว แก้วน้ำ มีด ทีวี รถ เครื่องบิน โทรศัพท์ โทรทัศน์ จรวด บ้าน วัด หอประชุม เป็นต้น

2. วัฒนธรรมไม่เกี่ยวกับวัตถุ (non-material culture) หมายถึง อุดมการณ์ ค่านิยม แนวความคิดในเรื่องการแข่งขันอย่างมีเหตุผล ประเพณี การปฏิบัติสืบต่อกันมาและเป็นที่ยอมรับกันในชนกลุ่มของตนว่าดีงาม เหมาะสม เช่น ศาสนา ความเชื่อ ความสนใจ ทัศนคติ ความรู้ ความสามารถ ซึ่งเป็นนามธรรม (abstract) ที่มองเห็นไม่ได้ ซึ่งงามพิศ สัตย์สงวน (2531) ได้แบ่งวัฒนธรรมประเภทนี้ออกเป็น 5 ประเภทย่อย ๆ คือ

2.1 สถาบันสังคม คือส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่เข้าจัดการกับปัญหาพื้นฐานของสังคม สถาบันสังคมจึงแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้ คือสถาบันครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา การแพทย์ สาธารณสุข เป็นต้น สถาบันสังคมคือ หัวใจของวัฒนธรรม

2.2 วัฒนธรรมประเภทที่เกี่ยวกับการควบคุมทางสังคมคือ วัฒนธรรมที่ช่วยทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคม ซึ่งบางอย่างจะเป็นการควบคุมอย่างเป็นทางการและบางอย่างไม่เป็นทางการ วัฒนธรรมประเภทนี้มี 5 ประเภทย่อย คือ

1. ศาสนา ในศาสนาจะมีข้อห้ามต่าง ๆ เช่น ศาสนาพุทธมีศีล 5 ศีล 8 ที่ห้ามฆ่าสัตว์ พุคคด ลักทรัพย์ ตีฆ้องมีนเมา ศาสนาจึงช่วยควบคุมทางสังคมอย่างสำคัญ

2. ความเชื่อทางสังคม คือระบบความคิดเกี่ยวกับเรื่อง ๆ ที่เป็นของคนจำนวนมากในสังคม เช่น ในสังคมไทยคนจำนวนมากเชื่อในรศกสวรรค์ บุญ บาป การทำบุญและโลกหน้า ความเชื่อต่าง ๆ ดังกล่าวจะช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนให้อยู่ในระเบียบได้

3. ค่านิยม คือมาตรฐานที่ใช้วัดว่าสิ่งใดมีค่าในสังคมบ้าง เมื่อสิ่งใดมีค่าคนก็อยากมีอยากเป็นอยากได้ ความเชื่อในค่านิยมของสังคมทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมขึ้นได้

4. ประเพณีต่าง ๆ แต่ละสังคมมีประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติติดต่อกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน ประเพณีบางอย่างของไทยมีอายุหลายร้อยปี เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง เข้าพรรษา เณริมพระชนม์พรรษา และการบวชนาค เป็นต้น เมื่อคนทำตามประเพณีจะทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมขึ้นได้

5. กฎหมาย คือการควบคุมทางสังคมโดยตรง กฎหมายมีความสำคัญมากในสังคมสมัยใหม่ เพราะทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมได้อย่างดี

2.3 ศิลปะ นักวิชาการยังถกเถียงกันว่า ศิลปะเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุหรือไม่ใช่ ในสายตาของศิลปินมักมองศิลปะเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ความ

จริงมันเป็นไปได้ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและไม่ใช้ด้วยศิลปะในที่นี่หมายถึง การสร้างสรรค์ผลงานในด้านต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หัตถกรรมดนตรี การละคร นาฏศิลป์ และวรรณกรรม เป็นต้น

2.4 ภาษา คือ ระบบสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อสารติดต่อกัน ภาษาในที่นี่หมายถึง ภาษาพูด ภาษาเขียน รวมทั้งกิริยาท่าทางต่าง ๆ ด้วย

2.5 พิธีกรรม เน้นเฉพาะพิธีที่ต้องทำในแต่ละขั้นตอนของประเพณีต่าง ๆ เช่น ในงานศพประกอบด้วยพิธีต่าง ๆ ที่ต้องทำในช่วงเวลาที่ต่างกันออกไป พิธีบางอย่างทำก่อนพิธีอื่น ๆ เช่น การอาบน้ำศพ แต่งตัวมาก่อนการรดน้ำ เป็นต้น

เสฐียรโกเศศ (2504) แปลก สนธิรักษ์ (ม.ป.ป.) และ สุพิศวง ธรรมพันทา (2532) ได้แบ่งตามเนื้อหาของวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภทคือ คติธรรม เนติธรรม วัตถุธรรม และสหธรรม

1. คติธรรม เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และได้มาจากศาสนา เช่นแนวความคิดในเรื่อง ความขยันหมั่นเพียร กาประหยัด ความเสียสละ ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญู ความสามัคคี ความรับผิดชอบ ความโอบอ้อมอารี ความมีเมตตากรุณา ฯลฯ

2. เนติธรรม เป็นวัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือว่ามีความสำคัญพอกับกฎหมาย ทำให้คนในสังคมปฏิบัติตาม เช่น ศึกษาให้รู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองตามกฎหมาย ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย ใช้สิทธิของตนเองและไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เคารพประเพณีที่ดีงาม ฯลฯ

3. วัตถุธรรม เป็นวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ เช่นที่เกี่ยวกับการกินคืออยู่ดี การแต่งกาย การรู้จักทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ สร้างที่อยู่อาศัย การรักษาความสะอาด การช่วยกันรักษาสาธารณสุขสมบัติ การประกอบอาชีพ เป็นต้น

4. สหธรรม เป็นวัฒนธรรมทางสังคมนอกจากหมายถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้คนเราอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน รวมทั้งระเบียบมารยาทที่จะติดต่อเกี่ยวกับสังคมทุกชนิด

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้รวบรวมวัฒนธรรมเข้าเป็นหมวดหมู่ตามหลักขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ โดยจำแนกออกเป็น 5 สาขา คือ

1. สาขามนุษยศาสตร์ (The Humanities) ได้แก่ วัฒนธรรมที่อาศัยขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรม ศิลธรรม ค่านิยม ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มารยาทในสังคม การปกครอง กฎหมาย เป็นต้น
2. สาขาศิลป์ (The Arts) ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่อง ภาษา วรรณคดี ดนตรี ทัศนศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น
3. สาขาการช่างฝีมือ (The Practical Crafts) ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องการเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การจักสาน การทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องถม การจัดดอกไม้ การทำตุ๊กตา การทอเสื่อ การประดิษฐ์ การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น
4. สาขาคหกรรมศิลป์ (The Domestic Arts) ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องอาหาร เสื้อผ้า การแต่งกาย บ้าน ยา การดูแลเด็ก ครอบครัว การรู้จักประกอบอาชีพช่วยเหลือเศรษฐกิจในครอบครัว เป็นต้น
5. สาขากีฬาและนันทนาการ (The Sports and Recreation) ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่อง การละเล่น มวยไทย ฟันดาบสองมือ กระบี่กระบอง กีฬาพื้นบ้าน เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2526)

นอกจากนี้ ประภาพรรณ สุวรรณสุข (2524) ได้แบ่งวัฒนธรรมไทยออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. ภาษาและวรรณกรรม
2. มารยาทไทย
3. พิธีกรรมทางศาสนา
4. การแสดงและการละเล่นพื้นเมือง
5. การแต่งกายของคนไทย

สำหรับองค์ประกอบของวัฒนธรรม สัทตรา สฎภาพ (2534) ได้แบ่งไว้ดังนี้

1. องค์วัตถุ (instrumental and symbolic objects) คือวัฒนธรรมวัตถุที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ โรงเรียน โรงงาน ภาพเขียน เครื่องจักร สถานมหรสพ สนามกีฬา โบสถ์ วิหาร หอดูดาว และส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ในการติดต่อสื่อความหมาย หลักวิชา คำนวณ (ตัวเลข) มาตรา ชั่ง ตวง วัด

2. องค์การ (association or organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับ และวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อน เช่น ครอบครัว (กลุ่มที่เล็กที่สุด) สหพันธ์ กรรมกร ลูกเสือ สภากาชาด วัด สหประชาชาติ (องค์การใหญ่ที่สุด) ฯลฯ โดยทั่วไปบุคคลที่มาาร่วมกัน เพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์บางอย่างและวัตถุประสงค์ก็อาจจะเป็นเรื่องไม่ใหญ่ ไม่โตก็ได้ เช่น สมาคมนักเรียนเก่าาร่วมกันเพื่อผดุงรักษาชื่อเสียงของโรงเรียนหรือ อาจจะเป็นเรื่องใหญ่ ๆ เช่น ร่วมกันเพื่อป้องกันประเทศชาติให้ปลอดภัย

3. องค์พิธีการ (usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องการเกิด หมั้น แต่งงาน บวชนาค ตาย ปลูกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ซึ่งศาสนาก็มีอิทธิพลอยู่บ้างไม่มากนักน้อย รวมตลอดถึงพิธีการแต่งกายและรับประทานอาหาร เช่น เวลาไปงานที่เป็นทางการของทางราชการ หญิงมักจะต้องแต่งชุดไทย ชายก็แต่งชุดเต็มยศ หรือการเลี้ยงดู อาหาร ปัจจุบันในงานต่าง ๆ ก็มักจะออกมาในรูปแบบแฟ่ ดินเนอร์ ชันโตก เป็นต้น โดยพิธีการเหล่านี้ มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพของสังคม

4. องค์คติ (concepts) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อกรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา ความเชื่อในเรื่องการมีผัวเดียวเมียเดียว (monogamy) ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว (monotheism) หรือหลายองค์ (polytheism) ตลอดจนอุดมการณ์ ทัศนคติ การยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่

ซึ่งแล้วแต่กลุ่มชนใดจะใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสิน หรือเป็นเครื่องวัดในสภาพแวดล้อมของตน

ลักษณะและหน้าที่ของวัฒนธรรม

สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งหมด แบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคติ วิธีชีวิต รวมทั้งผลผลิตของพฤติกรรม ถือว่าเป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น ซึ่งสมาชิกในสังคมมีส่วนเป็นเจ้าของและถ่ายทอดไปยังชนรุ่นหลัง นอกจากนี้วัฒนธรรมยังมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (พจนานุกรม อธิคมนันท์, 2521)

สุพัทธา สุภาพ (2534) ได้กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. เป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้ เนื่องจากมนุษย์เราแตกต่างจากสัตว์ในแง่ที่เราอาศัยสัญชาตญาณกระทำกรต่าง ๆ ได้น้อยมากหรือไม่ได้เลย และการเรียนรู้ก็ต้องเรียนรู้จากมนุษย์ด้วยกัน โดยเฉพาะจากกลุ่มที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ เช่น หุงข้าว ทอดไข่ แกง แต่งกาย การนั่ง การเดิน ร้องเพลง การใช้พลังงานจากดวงอาทิตย์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ต้องรับการเรียนรู้มาก่อน เป็นสิ่งที่ไม่ได้มาโดยกรรมพันธุ์ แต่เราเรียนสิ่งที่ใช้อยู่ในสังคมที่เราเป็นสมาชิกอยู่ เช่น เราเรียนรู้วิธีคำนวณ หว่านข้าว อ่านหนังสือ สร้างเรือ ก็เพราะว่าสังคมดังกล่าวมีอยู่แล้ว ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นการถ่ายทอดโดยการเรียนรู้ไม่ใช่ถ่ายทอดทางชีวภาพ หรือทางกรรมพันธุ์ ดังกล่าวมา และการเรียนรู้ย่อมทำให้เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบสัมพันธ์กัน ตัวอย่างที่เห็นได้ง่าย เช่น บุคคลที่ถูกกั้นออกจากสังคมให้อยู่โดดเดี่ยวจะไม่มีวัฒนธรรม Kingsley Davis ยกตัวอย่าง เด็กหญิงนอกสมรสคนหนึ่งที่ถูกค้นพบภายในห้องใต้หลังคาบ้านในมลรัฐเพนซิลวาเนีย โดยเด็กคนนี้ไม่มีใครสนใจ ไม่ได้รับการฝึกอบรมใด ๆ ทั้งสิ้น ที่เธอรอดชีวิตอยู่มาได้ก็เพราะมีการให้อาหารเธอพอยุ่รอดไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ตอนที่มีคนไปพบเธอนั้นเธอพูดไม่ได้ เดินไม่ได้ และแม้แต่การนั่งให้ตรงก็ทำไม่ได้ และก็เชื่อว่าเธอตาบอดและหูหนวกด้วย Davis กล่าวว่า

สุขภาพของเธอแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยทางชีววิทยาไม่อาจจะสร้างให้เธอเป็นคนที่สมบูรณ์ได้ ถ้าเธอต้องถูกปล่อยให้อยู่คนเดียว (เธอตายเมื่ออายุ 10 ขวบ) พอมาขณะนี้เธอสามารถเรียนรู้ทิศทางต่าง ๆ เล่น ลูกปัด ชี้อีสต่าง ๆ ได้ รักษาความสะอาดของเสื้อผ้า ล้างมือ แปรงฟัน ฯลฯ ที่เธอสามารถทำที่กล่าวมาได้เพราะเธอได้รับการเรียนรู้จากผู้อื่นแม้เธอจะทำไมเหมือนกับเด็กในวัยเดียวกัน แต่ก็ยังดีกว่าสภาพตอนที่มิคนไปพบเธอเมื่อครั้งแรก เพราะเธอสามารถเรียนรู้การปฏิบัติบางประการที่สังคมใช้กัน

2. เป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมจะต้องมีการเรียนรู้ แม้ว่าจะเป็นการเรียนแบบไม่รู้ตัวก็ตาม (เพราะวัฒนธรรมเป็นของที่มีอยู่แล้วในสังคม) วัฒนธรรมจะต้องมีการสอนแม้จะไม่ตั้งใจก็ตาม ถ้าวัฒนธรรมต้องสิ้นสุดหรือสูญหายไป ก็แสดงว่าคนรุ่นก่อนไม่ได้ถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นต่อมา เช่น คนในปัจจุบันไม่รู้วิธีการดองศพ ทำมัมมี่แบบของชาวอียิปต์ หรือยากกลางบ้านของไทยบางชนิดไม่มีใครรู้ส่วนผสม ดังนั้นคนรุ่นต่อมาจึงอาจจะต้องคิดค้นวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่

เราจะเห็นได้ว่าบุคคลเกิดในสังคมใด ก็เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ เพราะวัฒนธรรมเป็นของที่มีอยู่แล้วในสังคม เพียงแต่ถ่ายทอดกันไปเท่านั้น และบุคคลรุ่นต่าง ๆ มา เพียงแต่ปรับปรุงคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ เป็นการสร้างความเจริญให้แก่วัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ให้อยู่ในระดับสูงขึ้น การที่วัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดกันได้ก็เพราะมนุษย์มีภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด ภาษาจึงเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ใช้กันในทุกวัฒนธรรม ภาษาที่มีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน หรือสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่ใช้แทนความหมาย ภาษาจึงทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ เพราะสัตว์เปลี่ยนแปลงจากเครื่องหมาย (signs) ที่สัตว์สามารถจะสังเกตได้ด้วยสัญชาตญาณไม่ใช่จากความเข้าใจ ดังนั้นเครื่องหมายจึงไม่ใช่สิ่งที่สัตว์ได้ให้ความหมายลงไปว่าหมายถึงอะไรแต่มนุษย์เรียนรู้จากสัญลักษณ์ (symbols) โดยให้ความเข้าใจ และกำหนดลงไปว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้หมายถึงอะไรและหมายความอย่างไร ภาษาจึงช่วยให้มนุษย์ได้แสดงความรู้สึกและทำความเข้าใจกับผู้อื่นได้ ภาษาจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมถ้าปราศจากภาษาวัฒนธรรมจะไม่มี การสะสมเพิ่มพูน

วัฒนธรรมในความหมายทางสังคมวิทยา จึงไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยเฉพาะ เพราะเป็นสิ่งที่มนุษย์มีอยู่ร่วมกันเพื่อมนุษย์ด้วยกัน ถ้านักประวัติศาสตร์คิดค้นสิ่งอะไรได้แต่ไม่ได้เปิดเผยให้บุคคลอื่นได้ร่วมใช้และเรียนรู้ โดยใช้เพียงคนเดียว ไม่ถือว่าเป็นวัฒนธรรม

3. เป็นวิถีชีวิตหรือแบบของการดำรงชีวิต ความคิดในเรื่องวัฒนธรรมทำให้สามารถจำแนกวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งจากอีกสังคมหนึ่ง เป็นวัฒนธรรมเฉพาะอย่าง เพราะบุคคลเกิดในสังคมใดก็เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น เช่น วัฒนธรรมชาวเขาต่างกับวัฒนธรรมของคนในเมือง วัฒนธรรมของชาวไทยอิสลามก็ต่างกับวัฒนธรรมของชาวไทยที่นับถือพุทธศาสนา โดยนับนี้วัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องเหมือนกันทุกชาติหรือทุกยุคทุกสมัย แต่พอจะกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของชาวไทยก็ดี อเมริกันก็ดี ญี่ปุ่นก็ดีหรือชาติอื่น ๆ จะมีวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะของตนเอง จึงไม่ถือว่าเป็นวัฒนธรรมของใครสูงต่ำ ล้าหลัง ป่าเถื่อน ฯลฯ กว่าของอีกวัฒนธรรมหนึ่ง เป็นการสอนให้มนุษย์เข้าใจสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน

4. เป็นสิ่งที่ไม่คงที่ เพราะมนุษย์มีการคิด สิ่งใหม่ ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น เดิมชาวไทยมีความคิดว่าผู้หญิงควรอยู่บ้านเลี้ยงลูก ดูแลบ้านเรือน ปัจจุบันเราจะเห็นหญิงทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับชายมากขึ้น หรือเรื่องความคิดทางการเมือง เสรีภาพ ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงนี้อาจจะมีคนที่มีความคิดแบบเก่าคัดค้านบ้าง ซึ่งเป็นธรรมดาของสังคมที่กำลังพัฒนาหรือพัฒนา ที่ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเหมือนกันหมดทุกคน เรียกว่า cultural lag ซึ่งถ้าเราเข้าใจถึงข้อขัดกันนี้ได้ก็จะเป็นแนวทางในการช่วยสร้างวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ได้มาก

กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมมีลักษณะที่สำคัญคือ เป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เป็นผลผลิตของพฤติกรรมทั้งในด้านวัตถุธรรมและนามธรรม ถือได้ว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคม (social heritage) เป็นของที่กลุ่มมีส่วนร่วม ถ่ายทอดกันได้ โดยมีภาษาเป็นสื่อของการถ่ายทอดวัฒนธรรม นอกจากนี้วัฒนธรรมยังถือเป็นแบบของการดำเนินชีวิตที่นอกจากจะถ่ายทอดต่อกันแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงอยู่

เสมอตามกาลและเทศะ เช่น การยกเลิกประเพณีไว้จุก หรือการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมย่อย (Sub-culture) ในท้องที่ต่าง ๆ (ชนิตา รัชพลเมือง, 2526)

จากการที่ วัฒนธรรมหมายรวมถึง ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ความรู้ ความสามารถ และลักษณะนิสัยอื่น ๆ ซึ่งมนุษย์ได้รับมาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม (Edward B. Tylor, 1871) ในสังคมมนุษย์ วัฒนธรรมจึงมีหน้าที่ดังนี้

1. วัฒนธรรมสร้างมนุษย์ (Culture creates men) หมายความว่า วัฒนธรรมจะกำหนดเป้าหมายของชีวิตว่าควรมีเป้าหมายอย่างไร กำหนดรูปแบบของครอบครัว อะไรผิดอะไรถูก เป็นต้น

2. วัฒนธรรมจะควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น กำหนดที่พักสถานต่าง ๆ ทางสังคม และกำหนดได้แม้แต่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวภาพ เช่น จะรับประทานอาหารวันละกี่มื้อจะแต่งงานอายุควรเท่าใด กำหนดความแตกต่างในด้านบุคลิกภาพของหญิงและชาย (วิเชียร รัชการ, 2529.)

ชนิตา รัชพลเมือง (2526) ได้กล่าวถึงหน้าที่สำคัญของวัฒนธรรม คือ

1. วัฒนธรรมช่วยให้คนปรับตัวให้อยู่ได้ในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ
2. ทำให้ปัจเจกบุคคลมีแบบอย่างพฤติกรรมที่จะเรียนรู้เมื่อเข้ากลุ่ม และ
3. ทำให้เกิดเอกภาพและการอยู่รอดของสังคม

ลีอชา ธรรมวินัยสถิต (2532) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดเป้าหมายของชีวิตมนุษย์ กำหนดรูปแบบของครอบครัว วางแนวในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก สร้างระบบการศึกษาอบรมให้เด็กมีความประพฤติที่ถูกต้อง กำหนดค่านิยมว่าอะไรดี ไม่ดี ผิด ถูก เป็นต้น

2. วัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดความเข้าใจ เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้รับการอบรมสั่งสอนถ่ายทอดกันมา เมื่อมนุษย์พบเห็นสิ่งใดก็จะเกิดความเข้าใจได้ด้วยตนเองว่า สิ่งนั้นเป็นอะไร ทั้งนี้เพราะเคยได้รับการสั่งสอนแนะนำจากผู้ที่มีประสบการณ์มาก่อนนั่นเอง

3. วัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดรูปแบบและลักษณะของสถาบัน สังคมแต่ละสังคมจะมีลักษณะเฉพาะของสถาบันแตกต่างกันไป เช่น สถาบันครอบครัวของสังคมหนึ่ง นิยมให้สมาชิกในครอบครัวอยู่รวมกันหลาย ๆ คน เช่น พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย มีลูกเขย ลูกสะใภ้ เข้ามาอยู่ร่วมด้วย แต่อีกสังคมหนึ่งนิยมอยู่กันตามลำพังพ่อ แม่ ลูก หากลูกแต่งงาน ก็จะแยกไปสร้างครอบครัวใหม่ที่อื่น เป็นต้น

4. วัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรม และพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์ ในสังคมทั้งที่เป็นพฤติกรรมเปิดเผย (Overt Behavior) และพฤติกรรมที่ปกปิด (Covert Behavior) ตลอดจนสร้างแบบแผนความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ไปสู่สมาชิกใหม่ตั้งแต่เกิด ทำให้สามารถพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองให้มีลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมได้

จากลักษณะและหน้าที่ของวัฒนธรรมที่กล่าวมาสรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์ ทำนุบำรุง ถ่ายทอด และเปลี่ยนแปลง อีกทั้งเป็นสิ่งที่มียอิทธิพลต่อมนุษย์ในการดำเนินชีวิตที่ดำรงมา ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีหน้าที่ ทั้งในด้านกำหนดเป้าหมายของชีวิตและพฤติกรรมของมนุษย์ ให้อยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติได้อย่างมีความสุข ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข

วัฒนธรรมไทย

ความสำคัญของวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมไทย มีความสำคัญยิ่งในฐานะ เป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทยเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ ความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งแสดงถึงศักดิ์ศรีเกียรติภูมิและความภาคภูมิใจร่วมกันของคนไทย และเป็นปัจจัยให้คนในชาติได้ประพฤตินทางที่ดำรงมา มีคุณธรรมเพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคมและประเทศชาติ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2529)

ความเจริญก้าวหน้าของชาตินั้น มีส่วนสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากความเสื่อมทางวัฒนธรรมก็ย่อมเป็นความเสื่อมของชาติด้วย และความเจริญงอกงามของวัฒนธรรมก็ย่อมเป็นความเจริญงอกงามของชาติด้วย (ลักษณะอินทจักร, 2529) ซึ่งสอดคล้องกับณรงค์ เล็งประชา (2531) ที่กล่าวว่าวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน และต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติมาก หากสังคมใดมีวัฒนธรรมที่ดียิ่งงามที่เหมาะสมแล้ว สังคมนั้นย่อมจะเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว

พระยาอนุমানราชชน (2514) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อชาติ ไว้ดังนี้คือ

1. เป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นอยู่ ความเจริญ และเชิดชูเกียรติและบุคคลและชาติ
2. เป็นเครื่องแสดงถึงบุคลิกลักษณะของประเทศและเชื่อมโยงอายุของชาติ
3. เป็นเครื่องมือสำคัญในการกล่อมเกล่าให้สมาชิกประพฤติปฏิบัติไปตามทำนองคลองธรรม รักหมู่คณะ ส่งเสริมการทำความดีและการดำรงอยู่ของชีวิต
ณรงค์ เล็งประชา (2531) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ดังนี้
 1. วัฒนธรรมช่วยเหนี่ยวรั้งสมาชิกในสังคมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
 2. เป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของชาติ ชาติที่มีวัฒนธรรมสูงย่อมได้รับการยกย่องและเป็นหลักประกันความมั่นคงของชาติ
 3. เป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม ช่วยทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาติ หรือสังคมที่มีเอกภาพทางวัฒนธรรม
 4. ช่วยให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองถาวร โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าชาตินั้นมีรูปแบบของการดำเนินชีวิตที่ดี มีทัศนคติในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ยึดมั่นในหลัก ขยัน ประหยัด อุตุน ความมีระเบียบวินัยที่ดี ฯลฯ สังคมนั้นก็จะเจริญรุ่งเรือง

กล่าวได้ว่า วัฒนธรรมไทยเป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของชาติไทย เป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมและแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนไทย ช่วยให้สังคมไทยสงบสุข อยู่ร่วมกันโดยสันติ อีกทั้งแสดงถึงความเป็นเอกภาพทางวัฒนธรรมของไทย และช่วยให้ชาติเจริญรุ่งเรืองถาวร

ความเป็นมาของวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมของทุกชาติส่วนมากอยู่บนรากฐานของศาสนา ที่คนในชาตินั้นเคารพนับถือ และอยู่บนรากฐานของสิทธิความเชื่อของคนเหล่านั้น นอกจากนี้ยังมีประวัติความเป็นมาของคนในชาตินั้น สภาพภูมิประเทศที่อาศัยอยู่ เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างวัฒนธรรม (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2526) วัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมอันเก่าแก่ และในฐานะที่ไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมแต่ดั้งเดิม มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบไทย วัฒนธรรมไทยจึงมีความเป็นมาจากปัจจัยหลายอย่าง ดังที่ อานนท์ อภาภิรม (2525) ได้กล่าวไว้ว่าวัฒนธรรมไทยมีที่มาจากปัจจัยดังต่อไปนี้

1. สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากสังคมไทยมีลักษณะภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มและอุดมสมบูรณ์ด้วยแม่น้ำลำคลอง คนไทยได้ใช้น้ำในแม่น้ำลำคลองในการเกษตรกรรมและการอาบกิน เพราะฉะนั้นเมื่อถึงเวลาหน้าน้ำ คือเพ็ญเดือน 11 และเพ็ญเดือน 12 ซึ่งอยู่ในห้วงเวลาปลายเดือนตุลาคมและปลายเดือนพฤศจิกายน อันเป็นระยะเวลาดังกล่าวไหลหลากมาจากทางภาคเหนือของประเทศ คนไทยจึงจัดทำกระทงพร้อมด้วยธูปเทียนแล้วไปลอยในแม่น้ำลำคลอง เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษแม่คงคา และขอพรจากแม่คงคา เพราะได้อาศัยน้ำกินน้ำใช้ ทำให้เกิด "ประเพณีลอยกระทง" นอกจากนั้น ยังมีประเพณีอื่น ๆ อีกในส่วนที่เกี่ยวกับแม่น้ำลำคลอง เช่น ประเพณีแข่งเรือ"

2. *ระบบการเกษตรกรรม* สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม (agrarian society) กล่าวคือประชากรร้อยละ 80 ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า คนไทยส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตผูกพันกับระบบการเกษตรกรรม และระบบการเกษตรกรรมนี้เองได้เป็นที่มาของวัฒนธรรมไทยหลายประการ เช่น ประเพณีขอฝน ประเพณีลงแขก และการละเล่นเต้นกำรำเคียว เป็นต้น

3. *ค่านิยม (Values)* กล่าวได้ว่า "ค่านิยม" มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด และ "ค่านิยม" บางอย่างได้กลายมาเป็น "แกน" ของวัฒนธรรม เช่น "ค่านิยม" ของคนไทยในสิ่งที่เกี่ยวกับความรักอิสรภาพและเสรีภาพ เป็น "แกน" ของวัฒนธรรมไทย กล่าวคือวิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนรวมมีเอกลักษณ์ซึ่งแสดงออกถึงอิสรภาพและเสรีภาพ

4. *การเผยแพร่ทางวัฒนธรรม (Cultural diffusion)* วัฒนธรรมทางสังคมหนึ่งย่อมแตกต่างไปจากวัฒนธรรมทางสังคมอื่น ๆ ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมมิได้เกิดขึ้นมาในภาชนะที่ถูกผนึก ครอบงำที่มนุษย์ เช่น นักท่องเที่ยว พ่อค้า ทหาร หมอสอนศาสนา และผู้คนอพยพยังคงย้ายถิ่นที่อยู่จากแห่งหนึ่งไปยังแห่งอื่น ๆ เขาเหล่านั้นมักนำวัฒนธรรมของพวกเขาติดตัวไปด้วยเสมอ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเผยแพร่ทางวัฒนธรรม (cultural diffusion) นอกจากนั้น วิธีการอันทันสมัยเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสารและการขนส่ง ยังช่วยให้การเผยแพร่วัฒนธรรมเป็นไปได้อย่างสะดวกรวดเร็วและกว้างขวาง ประจักษ์พยานในเรื่องนี้จะเห็นได้ว่าน้ำอัดลมชื่อต่าง ๆ มีอยู่ทั่วทุกมุมโลก วัฒนธรรมของสังคมอื่นซึ่งได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยก็คือ

4.1 ศาสนาพราหมณ์ ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยโดยผ่านทางเขมร อินโดนีเซียและมลายู อันเป็นที่มาของประเพณีต่าง ๆ ซึ่งได้รับการปฏิบัติกันอยู่ในสังคมไทย เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีอาบน้ำในพิธีการต่าง ๆ ได้แก่ อาบน้ำในพิธีปลงศพ อาบน้ำในพิธีโกนจุก การอาบน้ำในพิธีการแต่งงาน และการอาบน้ำศพ เป็นต้น

4.2 พุทธศาสนา ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยโดยผ่านทาง ประเทศจีน พม่า และลังกา พุทธศาสนาได้เป็นศาสนาประจำชาติไทย ซึ่งก่อให้เกิดประเพณีมากมาย หรืออาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทย ตั้งแต่เกิดจนตายประเพณีที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การทอพระเจดีย์ทราย การทอดกฐิน และการบวชนาค เป็นต้น

4.3 วัฒนธรรมตะวันตก ที่มาของวัฒนธรรมไทยอีกแหล่งหนึ่งก็คือ วัฒนธรรมตะวันตกได้หลั่งไหลเข้ามาในสังคมไทย อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสะดวกรวดเร็วของการติดต่อสื่อสารคมนาคมและสื่อมวลชน วัฒนธรรมตะวันตกที่ได้เผยแพร่เข้ามาก็ได้แก่ มารยาทในการสังคม เช่น การสั่นมือ (shake hand) การกีฬา เช่น รักบี้ ฟุตบอล และการแต่งกายแบบสากลอันได้แก่ ผูกเน็คไท สวมเสื้อนอก เป็นต้น

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาวัฒนธรรมไทยตามการแบ่งประเภทวัฒนธรรมไทยของ ประภาพรณ สุวรรณสุข โดยมีมุ่งศึกษาใน 4 ด้าน คือ

1. ภาษาและวรรณกรรม
2. มารยาทไทย
3. พิธีกรรม
4. การแสดงหรือการเล่นพื้นบ้าน

วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณกรรมไทย

ความสำคัญของภาษาไทย

ภาษาเป็นเครื่องมือของการสื่อสาร ก่อให้เกิดความเข้าใจความหมายตรงกัน เป็นสื่อกลางในการสืบทอดและเป็นหลักฐานของวัฒนธรรม ทำให้สามารถศึกษาถ่ายทอดค่านิยมอันริเริ่มและสร้างสรรค์วัฒนธรรม เป็นมรดกทางสังคมสืบทอดมา อีกทั้งภาษาเป็นเอกลักษณ์ของชาติ นำความภาคภูมิใจมาสู่คนในชาติ ถือเป็นสมบัติของชาติที่ควรหวงแหนรักษาไว้มิให้เสื่อมสูญ

ประเทศไทยมีภาษาของตนเองโดยเฉพาะทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน เป็นภาษาประจำชาติ เรียกว่า ภาษาไทย ภาษาพูดใช้สื่อความด้วยการเปล่งเสียงหรือพูดกัน ส่วนภาษาเขียนใช้ตัวอักษรเป็นสื่อกลาง ใช้หลักไวยากรณ์เป็นหลักในการเขียนภาษาไทยมีลักษณะเฉพาะตัว เป็นภาษาที่มีระดับเสียงโดยการใช้อักษรพยัญชนะกำกับคือ มีเสียงวรรณยุกต์ 5 เสียง มีรูปวรรณยุกต์ 4 รูป คือ ไม้เอก โท ตรีและจัตวา กำกับบนอักษร ปัจจุบันมีอักษรใช้ 44 ตัว แบ่งออกเป็นอักษรสูง 11 ตัว อักษรกลาง 9 ตัว และอักษรต่ำ 24 ตัว มีสระ 28 รูป ซึ่งมีเสียงสระ 32 เสียงประกอบคำ โดยการนำเอาอักษรผสมกับสระ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2531)

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรม

ภาษาเป็นผลผลิตของวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและสามารถตัดแปลงแก้ไขให้เข้ากับสภาพแวดล้อม มนุษย์ต้องใช้ภาษาในการถ่ายทอดวัฒนธรรม และเป็นสื่อที่ใช้ในการสื่อสารกันระหว่างคนในกลุ่มสังคมเดียวกัน ภาษากับวัฒนธรรมจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ แบ่งออกได้ดังนี้

1. ภาษาช่วยถ่ายทอดวัฒนธรรมไว้มิให้สูญหาย ถ้าเราไม่มีภาษาเราคงไม่รู้จักและไม่เข้าใจคติวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในจดหมายเหตุ ตำนาน พงศาวดาร และวรรณคดีต่าง ๆ ทำให้เราทราบถึงประเพณีที่มีมาแต่โบราณ เช่น ประเพณีทำบุญตรุษ สงกรานต์ สารท ประเพณีบวช แต่งงาน เผาศพ เทศน์-มหาชาติ ลอยกระทง เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้ยังสืบทอดและถือปฏิบัติกันมาจนทุกวันนี้

2. ภาษาเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นวิถีของคนในชาติ ซึ่งบันทึกไว้ในวรรณกรรมลายลักษณ์และวรรณกรรมมุขปาฐะ (บอกเล่าต่อ ๆ กันมา) เช่น กิลาจารึก สะท้อนให้เห็นการดำเนินชีวิตของคนสมัยสุโขทัย เพลงกล่อมเด็กสะท้อนให้เห็นสภาพความ เป็นอยู่ของชาวบ้าน การอบรมสั่งสอนเด็ก

3. ภาษาแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านวัฒนธรรมของแต่ละสังคมตามลำดับ เช่น

ด้านภาษา - พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์อักษรไทย เมื่อ พ.ศ. 1826 และวิวัฒนาการมาเป็นตัวหนังสืออย่างที่ใช้กันทุกวันนี้ ปัจจุบันเรามีวิธีการติดต่อสื่อสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความคิดหรือความรู้สึกของกันและกัน โดยใช้เครื่องมือสื่อความหมาย เช่น วิทยุ โทรเลข โทรทัศน์ ไปรษณีย์ภายในประเทศและระหว่างประเทศ ตลอดจนระบบสื่อสารผ่านดาวเทียม เป็นต้น

ด้านศาสนา - สมัยโบราณคนมีฐานะดี นิยมสร้างวัด เพราะวัดเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของเด็ก ประชาชนนิยมฝากลูกหลานให้เรียนหนังสือที่วัด วัดในสมัยก่อนจึงมีมากมาย นอกจากใช้วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา และศึกษาเล่าเรียนแล้ว ยังใช้เป็นที่พักผ่อนของเด็ก ๆ สมัยก่อนอีกด้วย

4. ภาษาเป็นเครื่องแสดงระดับวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา ภาษาไทยมีการใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมกับฐานะของบุคคล นับตั้งแต่เครือญาติในครอบครัว ผู้น้อยพูดกับผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่พูดกับผู้น้อย และเราใช้คำราชาศัพท์กับพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนถ้อยคำที่ใช้กับพระสงฆ์ และสุภาพชน เป็นต้น

คำในภาษาแสดงให้เห็นวัฒนธรรมไทยที่มีการนับถืออาวุโสลดหลั่นกันไปตามลำดับชั้น ซึ่งในภาษาอังกฤษไม่มี

5. ถ้อยคำภาษาเป็นประวัติวัฒนธรรมประจำชาติ เช่น

นาฬิกา มาจาก นาฬิกากร แปลว่า มะพร้าว ทั้งนี้เพราะโบราณใช้นับเวลาโดยใช้กะลามะพร้าวเจาะรูแล้วนำไปลอยน้ำ เมื่อจมน้ำครั้งหนึ่ง ๆ ก็เรียกว่า นาฬิกาหนึ่ง

ทุ่ม โมง ยาม เป็นคำสะท้อนวัฒนธรรมความเป็นอยู่ สมัยก่อนเราที่เมืองกลองบอกเวลา กลางวันใช้มือตั้งโมง ๆ เราจึงเรียกว่า โมง กลางคืนใช้กลองตั้งทุ่ม ๆ เราจึงเรียกว่า ทุ่ม ส่วนคำว่า ยาม เกิดจากการเปลี่ยนเวรยามนั่นเอง

กินขันหมาก หมายถึง แต่งงาน ส่วนวันนี้มาจากประเพณีแต่งงานที่ต้องจัดขันหมากไปหมั้นขันหนึ่งก่อน เรียกว่า ขันหมากหมั้น พอถึงวันแต่งงานก็จะมีขันหมากอีก 2 อย่างคือ ขันหมากเอก มีขันใส่หมากพลู ข้าวสารกับเตียบ ใส่อาหารคาว ขันหมากเลวสำหรับใส่ขนมและผลไม้ไปให้ฝ่ายหญิง เพื่อใช้สำหรับเลี้ยงแขกและแจกจ่ายเพื่อนบ้าน

เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน หมายถึง เก็บเล็กผสมน้อย รวบรวมที่กระจัดกระจายอยู่มาไว้ ส่วนวันนี้สะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของคนสมัยโบราณ ซึ่งปรากฏในบทร้องประกอบการเล่นของเด็กว่า "รีรีข้าวสาร สองทะนานข้าวเปลือก เลือกทองใบลาน เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน คอยพานเอาคนข้างหลังไว้" เป็นต้น

6. ภาษาสะท้อนให้เห็นลักษณะความเป็นอยู่ของสังคมของชนชาตินั้น ๆ เช่น

ชนชาติเอสกีโม มีคำที่ใช้เรียกหิมะมากมาย เพราะสภาพแวดล้อมเต็มไปด้วยหิมะและการดำรงชีวิตเกี่ยวข้องกับหิมะ เป็นส่วนใหญ่

ชนชาติอินเดียนแดงในทวีปอเมริกา ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยหัวมัน จึงมีคำเรียกหัวมันอยู่มาก

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมต้องอาศัยฝนในการเพาะปลูกอย่างมาก จึงมีคำเรียกฝนลักษณะต่าง ๆ ได้แก่

ฝนชะช่อมะม่วง หมายถึง ฝนที่ตกเล็กน้อยปรายในเดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม ซึ่งเป็นระยะที่มะม่วงออกช่อพอดี

ฝนชะลาน ชาวนาเรียกว่าฝนที่มักตกในระยะ เวลาที่ยังนวดข้าวไม่เสร็จ
ฝนชู่ หรือฝนไล่ช้าง เรียกฝนที่ตกหนักโดยกะทันหันในระยะ เวลาสั้น ๆ

ฝนเทียม เป็นฝนที่เกิดจากกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์

ฝนลั่งฟ้า หมายถึงฝนที่ตกหนักตอนปลายฤดูฝน

ฝนท่าแก้ว (ถิ่น-ปักข์ไต) หมายถึง ฝนลูกเห็บขนาดเล็ก เป็นต้น

7. ภาษาเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งยึดเหนี่ยวคนทั้งชาติให้ค้ำนึ่งถึงความ
เป็นชาติเดียวกัน ถ้าชาติใดรักษาวัฒนธรรมทางภาษาของตนไว้ไม่ได้ ภาษาถูกทำ
ลายก็เหมือนชาติถูกทำลาย (ทิพย์สุภา นัยทรัพย์, 2535)

วัฒนธรรมการใช้ภาษา

การใช้ภาษาไทยที่ดี เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมไทยที่ควรอนุรักษ์และ
สืบทอดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตั้งสมาคมรักษาภาษาไทยขึ้น
โดยพระองค์ทรงเป็นนายกสมาคม สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร
คือรัชกาลที่ 6 เป็นอุปนายก มีเกณฑ์ที่จะรักษาภาษาและป้องกันการใช้ภาษาที่
"เลวทราม" มิให้เกิดขึ้นด้วยตนเอง หรือยอมรับผู้ที่ใช้ภาษาผิดเป็นอันขาด ต่อมา
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกฤษฎีกาตั้งวรรณคดี
สโมสร เมื่อพุทธศักราช 2427 กำหนดการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้องตั้งมาขึ้น

ครอบครัวไทยมีลักษณะเป็นครอบครัวกว้าง และมีความสัมพันธ์ทางใจ
อย่างลึกซึ้ง ความรักของพ่อ แม่ ลูก พี่น้อง ปู่ย่า ตายาย มีความเอาใจใส่ห่วงใย
กันอย่างใกล้ชิด ระบบอาวุโสในบ้านที่ทำงานหรือหมู่ญาติของสังคมไทยมีมาช้านาน
ปัจจุบันส่วนใหญ่ยังมีอยู่ชัดเจน โดยเฉพาะในสังคมชนบทเป็น "พี่" เป็น "น้อง"
กันโดยการยอมรับนับถือ แม้มิใช่โดยสายเลือด การแบ่งระดับตามวัยวุฒิ คุณวุฒิและ
สถานะทางสังคม ทำให้มีวัฒนธรรมการใช้ภาษาต่างกันตามฐานะของบุคคลและ
กาลเทศะ ซึ่งการแบ่งระดับบุคคล มีความแตกต่างในการปฏิบัติต่อกัน การใช้
ถ้อยคำภาษาและกริยาท่าทางก็แตกต่างกันด้วย (ประภาศรี สีหอำไพ, 2538)

วัฒนธรรมในการใช้ภาษาแบ่งตามระดับฐานะของบุคคลดังต่อไปนี้
(ประภาสรี สีหอำไพ, 2538)

ระดับฐานะบุคคล	วัฒนธรรมการใช้ภาษา	ลักษณะพฤติกรรม
1. สถาบันศาสนา-พระสงฆ์ (พระรัตนตรัย)	ศัพท์สำหรับพระสงฆ์	กราบไหว้บูชา
2. สถาบันพระมหากษัตริย์	คำราชาศัพท์	จงรักภักดี
3. ญาติผู้ใหญ่ บิดามารดา ครูบาอาจารย์	คำสุภาพอย่างสูง	เคารพ รับฟังคำ ตักเตือน นอบน้อม
4. ผู้เป็นที่ยอมรับนับถือ โดย เฉพาะ เช่น ผู้บังคับบัญชา ผู้มีอาวุโสสูงกว่า ผู้มี พระคุณ ผู้มีคุณธรรม ฯลฯ	คำสุภาพอย่างเป็น ทางการ	นับถือ เคารพ อ่อน- น้อม อยู่ในระเบียบ วินัย ปรีชาหาหรือ
5. ผู้มีฐานะเท่าเทียมกัน เช่น เพื่อน คนรู้จัก ผู้มีวัยวุฒิ คุณวุฒิระดับเดียวกัน ฯลฯ	คำสุภาพอย่างกึ่งทาง การและอย่างเป็น กันเองตามระดับความ สนิทสนม	สุภาพและเป็นกันเอง
6. ผู้มีอาวุโสน้อยกว่า เช่น น้อง หลาน คนรู้จัก ผู้มี วัยวุฒิ คุณภูมिन้อยกว่า	คำสุภาพ	เมตตาปราณี แนะนำ ตักเตือน สั่งสอน

ภาษาไทยมีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาเป็นแบบแผนที่ตั้งงาม มีการพูด การ
อ่าน และการเขียนซึ่งมีลักษณะเฉพาะ ไม่ต้องพูดหรือเขียนภาษาไทยปนภาษาต่าง-
ประเทศ ควรปลูกฝังความมีชาตินิยมในความเป็นไทย ใช้ภาษาไทยซึ่งมีวิวัฒนาการ

ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและสร้างคำสื่อความหมายได้แจ่มแจ้งกว้างขวาง รวมทั้งมีศัพท์บัญญัติทางวิชาการเพียงพอ มีถ้อยคำสำนวนภาษิตและคำพังเพยที่ใช้ได้ความหมายลึกซึ่งจดจำใช้สืบทอดกันมา นอกจากนี้วัฒนธรรมไทยนับถือระดับฐานะอาวูโสรวมทั้งคุณวุฒิและตำแหน่งหน้าที่การงาน และในปี 2537 นิรมล ทันทำบุญ ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาคุณลักษณะทางวัฒนธรรมไทยที่พึงประสงค์ของนักเรียนในทศวรรษหน้าตามทรรศนะของผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมพบว่า คุณลักษณะทางวัฒนธรรมไทยที่พึงประสงค์ของนักเรียนในทศวรรษหน้า ในด้านการใช้ภาษาไทยที่อยู่ในระดับมากที่สุดมี 3 คุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ ใช้คำพูดได้ชัดเจนเหมาะสมกับบุคคลและกาลเทศะ อ่านออกเสียงได้ถูกต้องตามอักขรวิธีของไทย เขียนภาษาไทยและเลขไทยได้ถูกต้องตามแบบแผน เพราะฉะนั้นจึงควรฝึกการใช้ภาษาให้ถูกต้องเหมาะสมกับระดับฐานะของบุคคลและกาลเทศะ เช่น

คำกล่าวคำผู้ที่ทำประโยชน์ให้แก่ผู้พูดของบุคคลทั่วไปได้แก่ "ขอบใจ" ผู้ใหญ่พูดกับเด็ก "ขอบคุณ" ผู้พูดพูดกับบุคคลเสมอกันหรือสูงกว่า "ขอบพระคุณ" ผู้พูดใช้กับผู้ที่มีวิบัติ คุณวุฒิสูงกว่ามาก

นอกจากความแตกต่างของคำแล้วยังมีน้ำเสียงประกอบด้วย เช่น ค่ะ ครับ คะ ขา จ้า จ๊ะ เจ้าคะ เจ้าค่ะ เจ้าขา เพคะ เหล่านี้ล้วนทำให้มีสำเนียงไพเราะไม่ห้วน มีลักษณะดีงามตามระเบียบแบบแผนผิดจากคำตรงกันข้ามได้แก่ ยะ ยะ อ้อ เออ หรือใช้พยักหน้าแทนการตอบรับซึ่งไม่สมควรทำ

มีผู้พูดจำนวนไม่น้อยที่มักใช้บุรุษสรรพนามแทนทุกคน แม้เป็นผู้มีวิบัติ คุณวุฒิสูงกว่า "แก" แทนที่จะใช้ว่า ท่าน เขา เธอ ในทำนองเดียวกันผู้พูดจำนวนเดียวกันผู้พูดจำนวนน้อยที่เป็นผู้ใหญ่ มักเรียกหรือกล่าวขานถึงผู้น้อยหรืออ่อยวัยกว่าว่า "มัน" หรือ "หล่อน" ซึ่งสำนวนเช่นนี้ไม่เป็นที่พึงพอใจของผู้ถูกเรียกหรือกล่าวถึงเลย

การใช้ภาษาในการพูดควรหลีกเลี่ยงการใช้คำต่ำ เช่น ตีน ตอแหล ฯลฯ คำหยาบ เช่น ไอ้ อี ภู มึง คำสบถหยาบคาย คำสแลงต่าง ๆ ควรใช้ภาษาที่สุภาพ

คำที่ฟังระว่างอย่างปึงที่ขอนำมากล่าวในที่นี้คือ คำควบกล้ำ ภาษาไทยมีความไพเราะอยู่ในเสียงของอักษรวิธี ต้องออกเสียงให้ชัดเจน (ประกาศรึ สือหำไพ, 2535)

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (อ้างใน ทิพย์สุดา นัยทรัพย์, 2535) ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับวัฒนธรรมในการใช้ภาษาไว้ 3 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. ภาษาไทยเรามีระเบียบในการใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมกับฐานะของบุคคล นับตั้งแต่เครือญาติในครอบครัว ไปจนถึงบุคคลในสังคมระดับชาติและบุคคลที่เราเทิดทูน คือพระมหากษัตริย์ เรามีคำราชาศัพท์ซึ่งรวมไปถึงถ้อยคำที่ใช้กับพระสงฆ์ ข้าราชการและสุภาพชนด้วย

2. ภาษาไทยมีวิธีใช้ถ้อยคำและข้อความที่เปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น การใช้สรรพนามระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง จะใช้แตกต่างกันตามฐานะและโอกาส

3. ภาษาไทยของเราอุดมไปด้วยถ้อยคำ สำนวน และภาษิต ซึ่งบรรพบุรุษได้ถ่ายทอดภาษาที่ไพเราะงดงามมาสู่คนรุ่นปัจจุบัน ซึ่งคนไทยมักชอบพูดติดปาก ทั้งที่มีเสียงสัมผัสและไม่มีเสียงสัมผัส เช่น

น้ำขุ่นไว้ใน น้ำใสไว้นอก	เข้าตามตรอก ออกตามประตู
ไถ่ถามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง	จึงก็รา ชำก็แรง
กินน้ำได้ศอก	ขว้างงูไม่พันคอ ฯลฯ

ภาษาเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ มีหลักเกณฑ์การใช้ภาษา มีความไพเราะ สละสลวยและสามารถสื่อความหมายได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งถ้อยคำในภาษาไทยมีการเลือกใช้คำที่แตกต่างกันไปตามวัยวุฒิและอาวุโสของบุคคล

วรรณกรรมและวรรณคดี

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พุทธศักราช 2521 (อ้างในประกาศรี สือหำไพ, 2538) กำหนดความหมายของวรรณกรรมว่า วรรณกรรม หมายถึง งานพิณท์ทุกชนิดที่สร้างสรรค์ขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งพิมพ์ ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย สุนทรพจน์ สิ่งบันทึกเสียงหรือภาพอื่น ๆ

ประกาศรี สือหำไพ (2538) ให้ความหมาย วรรณกรรม หมายถึง งานเขียน งานประพันธ์ที่ถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษรและด้วยวาจา รวมงานสร้างสรรค์ ทางศิลปะที่ใช้ภาษาเป็นสื่อทุกเนื้อหาและรูปแบบ

บันลือ พฤษะวัน (2533) ให้ความหมาย วรรณกรรม หมายถึง งานเกี่ยวกับหนังสือที่จัดว่าอยู่ในเกณฑ์ดี โดยผู้เขียนต้องการที่จะสอน ชี้นะแนวนาคิด ต่าง ๆ มายังผู้อ่านอย่างมีรูปแบบที่นิยมใช้กันส่วนหนึ่ง และมุ่งให้ความรู้ ช่วยขยาย ประสพการณข์ของผู้อ่าน

พอสรุปได้ว่า วรรณกรรม หมายถึง งานประพันธ์ที่สร้างสรรค์ ถ่ายทอด เป็นลายลักษณ์อักษรและวาจา ใช้ภาษาเป็นสื่อทุกเนื้อหาและรูปแบบ มุ่งที่จะสอน ชี้นะแนวนาคิด และให้ความรู้ขยายประสพการณข์ ที่ใช้คำว่าวรรณกรรมก็เพื่อหลีกเลี่ยง คำว่าวรรณคดี โดยถือเอาว่าวรรณคดีได้รับการยกย่องอย่างเป็นทางการจากกลุ่ม บุคคลที่มีหน้าที่ตัดสินยกย่องหนังสือ เช่น วรรณคดีสโมสร (2457) สำนักวัฒนธรรม ทางวรรณกรรม (2483) และสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย (2501)

ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (อ้างในประกาศรี สือหำไพ, 2538) ได้ วิเคราะห์สรรพนาคดีไทยที่เป็นวรรณคดีฉบับบทกวี กล่าวถึงวรรณกรรมที่ได้รับยกย่อง ว่าเป็นวรรณคดีนั้น มีคุณสมบัติดังนี้

1. เนื้อหาและรูปแบบเหมาะสม
2. การใช้สำนวนภาษาเป็นไปด้วยความบรรจง
3. มีความคิดนึกที่แสดงถึงความเฉียบแหลมของผู้แต่ง

4. แสดงถึงพัฒนาการทางอารมณ์ของผู้แต่งสูง
5. มีคุณค่าในทางประวัติของวรรณกรรมหรือประวัติวรรณคดี
6. มีคุณค่าในทางประวัติวรรณกรรมของภาษาใดภาษาหนึ่งที่มีความสำคัญ
แก่วรรณคดีของโลก

ประเภทของวรรณกรรม

คนไทยได้สร้างสรรค์วรรณคดีไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ มากทุกยุคทุกสมัย วรรณคดีเป็นพาหะสะท้อนให้ทราบสภาพความรู้สึกและอารมณ์ ความคิด ปรัชญา ค่านิยม สภาพเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ตลอดจนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงต่าง ๆ ของประวัติศาสตร์ วรรณคดีไทยได้รับอิทธิพลต่อวรรณคดีรุ่นต่อ ๆ มา เช่นศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งเป็นภาษาร้อยแก้วมีอิทธิพลต่อนักวรรณคดีและนักภาษาศาสตร์ หรือโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนในสมัยอยุธยาได้กลายเป็นแม่แบบของสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2531)

หนังสือ พฤษะวัน (2533) ได้จำแนกประเภทของวรรณกรรมหรือวรรณคดีตามลักษณะการแบ่งของ สมปอง พิริยกิจ จำแนกไว้ 4 ประเภท ดังนี้

1. จำแนกตามชนิดของบทประพันธ์

1.1 ประเภทร้อยกรอง จำแนกออกเป็น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย ซึ่งแต่ละชนิดยังมีรายละเอียดของแบบฉบับอีกมาก ร้อยกรองมีลักษณะบังคับสัมผัส กำหนดคำ วรรค ตอน หรือประโยค ตลอดจนเสียงสั้น เสียงยาวหรือเสียงวรรณยุกต์

1.2 ประเภทร้อยแก้ว คือ การเรียงคำโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยหลักที่ใช้ในร้อยกรองมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยมักจะเป็นแบบรับสัมผัส ในสมัยรัตนโกสินทร์ได้เริ่มรับศิลปะการเขียนหนังสือตะวันตกเข้ามาใช้ เช่น การเขียนนวนิยาย เรื่องสั้น บทละครพูดและสารคดี เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2531)

2. จำแนกตามลักษณะการถ่ายทอด

2.1 ประเภทที่มีได้จารึกหรือบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นการเล่าขาน ขับร้องสืบทอดกันมา เช่นบทกล่อมเด็ก บทปลอบเด็ก บทเล่นของเด็ก นิทานพื้นเมือง เพลงชาวบ้าน ภาษิต ปริศนา และคำทาย เป็นต้น

2.2 ประเภทบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีการเขียนบันทึกไว้เป็นเรื่องราว หมวดหมู่ ได้แก่ นิทาน บทกลอน บทละคร บทเสภา เป็นต้น

3. จำแนกตามลักษณะเนื้อหา

การจำแนกแบบนี้ ยึดถือเอาแน่นอนลงไปไม่ได้ ขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่ได้เรียบเรียงกันไว้ ก็อาจตั้งชื่อไว้อีกประเภทหนึ่ง เช่น

3.1 วรรณคดีศาสนา

3.2 วรรณคดีขนบประเพณี

3.3 วรรณคดีประวัติศาสตร์

3.4 วรรณคดีนิราศ

3.5 วรรณคดีการละคร

4. จำแนกตามลักษณะสาระประโยชน์

4.1 ประเภทปลูกฝังศีลธรรม ซึ่งไม่รวมเอาแบบเรียนที่ใช้สอนศีลธรรมโดยตรง แต่เป็นนิทานเรื่องราวที่สอนเด็ก หรือผู้อ่านทางอ้อม

4.2 ประเภทไม่ปลูกฝังแต่ก็ไม่ทำลายศีลธรรม เป็นกลาง ๆ ซึ่งจะเป็นบทความเรื่องราว ประเภทนี้มีไม่มากนัก

4.3 ประเภททำลายศีลธรรม ได้แก่ เรื่องราวที่ส่งเสริมความอามตพยาบาท ตามล้าง ตามผลาญ คล้ายบทภาพยนตร์ หนังสือทั้งหลาย เรื่องของคนชั่วๆ และอื่น ๆ

วรรณกรรมหรือวรรณคดีทั้งร้อยแก้วร้อยกรองใช้ถ้อยคำสละสลวยแฝงความหมาย ถ้ายทอดความคิด อารมณ์และจิตใจ ด้วยการใช้ภาษาเป็นสื่อ ตลอดระยะเวลาตั้งแต่สุโขทัยเป็นราชธานีมาจนถึงปัจจุบัน วรรณคดีไทยได้รับการสนับสนุนส่งเสริม อุปถัมภ์บำรุง ทั้งจากฝ่ายรัฐและประชาชนตลอดมา ในสมัยก่อนพระมหากษัตริย์และ เจ้านายในราชสำนักจะเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมวรรณคดี ทั้งยังอุปถัมภ์คำจูนขุนนางและข้าราชการที่ได้สร้างสรรค์งานทางด้านนี้ไว้มากมาย หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 รัฐและประชาชนก็ยิ่งให้การส่งเสริมและสงวนรักษาวรรณคดีสืบต่อมาทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่นโดยการจัดสัมมนาในหัวข้อต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสำนึกในความสำคัญของภาษาและเพื่อให้มีการใช้ภาษาที่ถูกต้อง การประกวดบทกวีนิพนธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เป็นต้น นอกจากนี้ระบบการศึกษาของชาติก็ได้กำหนดการเรียนการสอน ภาษาและวรรณคดีไทยไว้ในหลักสูตรด้วย (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2531) และกอนซาเลซ(Gonzalez, 1990) ได้เสนอว่าควรบูรณาการสอนเนื้อหาทางวัฒนธรรมในขณะที่สอนภาษา

จากที่กล่าวมาจะ เห็นว่าภาษาและวรรณกรรมเป็นมรดกทางสังคม ช่วยถ้อยทอดวัฒนธรรมให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนและสังคมของชนชาติไทย เป็นเอกลักษณ์ของชาติที่น่าภาคภูมิใจ ประเทศที่ไม่สามารถรักษาความเป็นเอกภาพวัฒนธรรมทางภาษาได้ ก็ย่อมไม่สามารถรักษาเอกลักษณ์ของชาติไว้ได้ ดังนั้นเราจึงควรศึกษาและอนุรักษ์วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณกรรมให้เจริญงอกงามและสืบทอดต่อไป

วัฒนธรรมทางมารยาท

ความหมายและความสำคัญของมารยาท

พระอภิปรัชชา (2530) ได้ให้ความหมาย มารยาท หมายถึง ระเบียบของสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งชาติจะกำหนดระเบียบตามสภาพของสังคมของตน มารยาทของแต่ละชาติจึงอาจเหมือนกันบ้าง แตกต่างกันไปบ้าง

ปิย มาลากุล (อ้างในสุพิศวง ธรรมพันธธา, 2532) อธิบายความหมายของคำว่า มารยาทไทย คือ การแสดงอริยาบถต่าง ๆ ที่มีความสุภาพอ่อนน้อม ละเมียดละไมทั้งกริยา วาจาที่สุภาพเรียบร้อย รวมทั้งการแต่งกายที่มีระเบียบเหมาะสมกับกาลเทศะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย

พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.2530 ได้ให้ความหมาย มารยาท หมายถึง กริยาวาจาที่ถือว่าเรียบร้อย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่ามารยาทคือ ระเบียบของสังคม ซึ่งจะกำหนดตามสภาพของสังคมนั้น รวมถึงการแสดงอริยาบถต่าง ๆ ทั้งทางกาย วาจาที่เรียบร้อย สุภาพอ่อนน้อม อีกทั้งการแต่งกายที่เหมาะสมกับกาลเทศะ คนไทยได้รับการยกย่องจากต่างชาติมาช้านานว่าเป็นผู้มีมารยาทอ่อนโยน นุ่มนวล น่ารัก บางคนในสมัยนี้คิดว่ามารยาทไทยนั้นล้าสมัย แต่ถ้าคิดให้ดีแล้วจะเห็นว่าผู้ที่มีมารยาทที่ดีนั้นก็คือผู้ที่ปรับปรุงตนให้เหมาะกับเวลาและสถานที่ หรือกาลเทศะ เป็นสำคัญ ฉะนั้นผู้ที่มีมารยาทก็คือผู้ที่ทันสมัยอยู่เสมอ

ในสมัยก่อน เด็กไทยจะได้รับการฝึกฝนเรื่องกริยามารยาทจากครอบครัว จากโรงเรียนตั้งแต่อายุน้อย ไม่ว่าจะอยู่ในอริยาบถใด จะเป็น นั่ง เดิน ยืน หรือนอน ทุกท่ามีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ (พระอภิปรัชชา, 2530)

1. เพื่อประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ

1.1 เป็นการเสริมบุคลิกลักษณะของตนเองให้เป็นผู้มีเสน่ห์เป็นที่ชื่นชม นิยม หรือนับถือ แก่ผู้ได้พบเห็น ได้ติดต่อด้วย

1.2 ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติมีสุขภาพดี เพราะท่วงท่าที่เป็นมารยาทอันดีงามนั้นทำให้ร่างกายมีความสมดุลไม่เป็นสาเหตุของโรคภัยในภายหลัง

2. เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม สังคมมีความสุข ผู้ที่อยู่ในสังคมเดียวกันไม่ได้รับความเดือดร้อน

ในปัจจุบันนี้วิทยาการทางเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้า การคมนาคมติดต่อสื่อสารสะดวกและรวดเร็ว วัฒนธรรมต่างประเทศจึงเข้ามามีบทบาทมากขึ้น จึงควรธำรงรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่เหมาะสมกับสังคมไทยไว้โดยเฉพาะ มารยาทไทย ดังนั้นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูภาษาไทยควรส่งเสริมนักเรียนให้มีการฝึกมารยาทและปฏิบัติตนที่ดีในสังคม (กมล รอดคล้าย, 2525) ซึ่งมารยาทในที่นี้จะกล่าวถึงระเบียบการวางท่วงท่าในอริยาบทต่าง ๆ ที่ควรปฏิบัติให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ได้แก่ การแสดงความเคารพ มารยาทในการนั่ง มารยาทในการยืน มารยาทในการเดิน มารยาทในการรับสิ่งของ และมารยาทในการแต่งกายดังนี้

การแสดงความเคารพ

การแสดงความเคารพ หรือการทักทายปราศรัยกันตามแบบไทย โดยทั่วไปใช้วิธีไหว้ ต่อมามีการกล่าวคำ "สวัสดี" ด้วย

การไหว้มี 3 ระดับ ตามอาวุโสของผู้ที่รับการเคารพ

การไหว้พระภิกษุ (ขณะป็น)

1. ประนมมือให้นิ้วทั้งสองชิดกัน ปลายนิ้วตั้งตรงขึ้นเบื้องบน
2. ยกมือขึ้นให้นิ้วหัวแม่มือจรดคิ้ว ปลายนิ้วชี้จรดตีนผม แขน
ไว้ชิดหน้า
3. ค้อมตัวลง ก้มศีรษะต่ำ

การไหว้บิดามารดา ครู อาจารย์ ผู้ที่เคารพอย่างสูง

1. ประนมมือ ให้นิ้วหัวแม่มือจรดปลายจมูก ปลายนิ้วชี้จรดคิ้ว
2. ค้อมตัวและก้มศีรษะลงเล็กน้อย

การไหว้ผู้เสมอกันหรือผู้ที่เคารพนับถือทั่วไป

ประนมมือให้นิ้วหัวแม่มือจรดปลายคาง นิ้วชี้จรดปลายจมูก

ก้มหน้าเล็กน้อย

การรับไหว้

ประนมมือให้มือที่ประนมอยู่หว่างอก

จะเห็นได้ว่ามือที่ประนมจะลดลงตามลำดับของผู้ที่รับการเคารพ

การกราบ

การแสดงความเคารพอย่างสูงแบบไทยใช้วิธีกราบผู้ที่เคารพทั้งใน
ขณะนั่งกับพื้นหรือนั่งเก้าอี้

การกราบที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้มี 2 แบบ คือ

ก. การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์

การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ใช้ในโอกาสกราบพระ-
พุทธรูป หรือพระรัตนตรัย พระภิกษุอาวุโส "เบญจางคประดิษฐ์" หมายถึง ครบ
องค์ห้า โดยใช้หน้าผาก 1 มือ 2 เข่า 2 จรดพื้น เริ่มด้วย

1. นั่งคุกเข่า ปลายเท้าตั้ง สันเท้าและปลายเท้าชิดกัน
ก้นนั่งทับบนสันเท้า
2. ยกมือประนมแล้วไว้ในท่าไหว้พระ
3. ก้มลงกราบให้แขนทั้งสองข้างกลมพร้อมกัน
4. คว่ำมือให้ห่างกันเล็กน้อย ก้มหน้าในหน้าผากจรดพื้น
5. ลุกขึ้นในท่าคุกเข่า
6. กราบเช่นนี้ 3 ครั้ง
7. ไหว้ในท่าไหว้พระแล้วเปลี่ยนอริยาบถ

ข. การหมอบกราบ

การกราบใช้ในโอกาสที่แสดงความเคารพอย่างสูงต่อผู้มี
อาวุโส ส่วนมากขณะนั่งกับพื้น การปฏิบัติมีดังนี้

1. คุกเข่าลงทั้งสองข้าง
2. นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า
3. ก้มตัวลงหมอบให้แขนทั้งสองข้างอยู่ข้างเข่าที่ยื่นออกมา
4. ประนมมือให้อยู่ในระดับพื้น
5. ก้มศีรษะลงจรดนิ้วหัวแม่มือ (ไม่ยกนิ้วหัวแม่มือขึ้นรับ)

บุคคลธรรมดา กราบ 1 ครั้ง (พะอบ โปษะกฤษณะ, 2530)

มารยาทในการนั่ง

การนั่งต่อหน้าผู้ใหญ่ ค่านิยมของคนไทยยังเคารพผู้มีอาวุโส ฉะนั้น
ในการอยู่ต่อหน้าผู้ใหญ่จึงถือว่านอกจากจะใช้วาจาที่สุภาพแล้ว ท่าทางยังควรจะแสดง
การระมัดระวัง การนั่งต่อหน้าผู้ใหญ่จึงต้องนั่งอย่างสุภาพ

เมื่อนั่งเก้าอี้

นั่งตัวตรง หลังไม่พิงพนักเก้าอี้ เท้าชิด เข่าชิด มือประสานไว้บนหน้าขา (ถ้าเป็นชายเข้าผายพองาม ส้นเท้าชิด ปลายเท้าห่างไว้เล็กน้อย) ไม่ควรนั่งเอาปลายเท้าหรือขาไขว้กันอย่างไขว้ห้าง อย่างนี้โยกเก้าอี้ให้ยกหน้าหรือเอนหลัง (ถ้าเป็นหญิงต้องระมัดระวังเครื่องแต่งกายอย่าให้ประเจิดประเจ้อ)

เมื่อนั่งกับพื้น นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้าในลักษณะที่สุภาพ ลำตัวชิดมือประสานไว้บนเหนือเข่าขาข้างที่ราบติดอยู่กับพื้น

การนั่งลงศอก

เมื่อนั่งเก้าอี้

1. นั่งเก้าอี้ตามมารยาทของการนั่งเก้าอี้
2. น้อมตัวลง เกยหน้าเล็กน้อย
3. พาดแขนทั้งสองลงบนหน้าขา
4. มือประสาน

เมื่อนั่งกับพื้น

1. นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า
2. น้อมตัวลงต่ำ เกยหน้าเล็กน้อย
3. พาดแขนทั้งสองลงบนหน้าขา
4. มือประสาน

การหมอบ

1. นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า
2. พาดแขนราบลงกับพื้นตลอดครึ่งแขน (ส่วนมือถึงศอก)
3. ให้ออกทั้งสองคร่อมเข่าขาข้างที่ราบติดอยู่กับพื้น
4. มือประสานหรือประนมแล้วแต่กรณี

มารยาทในการยืน

การยืนตามลำพัง ควรให้เป็นในลักษณะสุภาพ สบาย ขาชิด ส่องไม่เห็นหน้าหรือแกว่งแขนไปมา จะยืนเอียงเล็กน้อยพองามก็ได้

การยื่นต่อหน้าผู้ใหญ่ ไม่ควรยื่นตรงหน้าผู้ใหญ่ ควรยื่นเอียงทางใดทางหนึ่ง
ทำได้ 2 วิธีคือ

ยื่นตรง ขาชิด ปลายเท้าห่างกันเล็กน้อย มือทั้งสองแนบข้าง ค้อม
ส่วนบนตั้งแต่เอวขึ้นไปเล็กน้อย มือทั้งสองประสาน

การประสานมือทำได้ 2 วิธี คือ

คว่ำมือซ้อนกัน จะเป็นมือไหนก็ได้ หงายมือทั้งสอง สอดนิ้วเข้า
ระหว่างร่องนิ้วของแต่ละมือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2521)

มารยาทในการเดิน

การเดินเป็นท่วงท่าที่สำคัญ การเดินด้วยท่วงท่าที่สวยงาม มีสง่า และ
ชวนมองจะช่วยในการเสริมสร้างบุคลิกภาพ

การเดินตามผู้ใหญ่ ควรเดินอย่างสุภาพ ควรเดินอยู่ในระดับต่ำกว่า
ผู้ใหญ่น้อย

การเดินนำผู้ใหญ่ ควรเดินทางขวามือของผู้ใหญ่ ค้อมตัวเล็กน้อย

การเดินสวนกับผู้ใหญ่ ขณะเดินสวนกัน ควรหลีกเลี่ยงให้ห่างเล็กน้อย
ค้อมตัวพอควร ถ้าผู้ใหญ่ออกทักทายให้ยื่นมือประสานกัน เมื่อจบการสนทนาแล้วไหว้ แล้ว
ค้อมตัวก่อนผ่านไป

การขอเดินขึ้นหน้าผู้ใหญ่ ในการที่จะขอหลีกเลี่ยงจากผู้ใหญ่ ควรค้อมตัว
ขณะจะผ่านขึ้นหน้า

การเดินผ่านผู้ใหญ่นั่งอยู่บนเก้าอี้ ควรหลีกเลี่ยงให้ห่างพอสมควร แล้ว
ค้อมตัวเล็กน้อยขณะผ่านไป ถ้ามีที่แคบควรไหว้เสียก่อนเป็นการขอผ่านอย่างสุภาพ

การเดินทางผู้ใหญ่นั่งอยู่บนพื้น เมื่อถึงระยะใกล้ตัวผู้ใหญ่ ควรคุกเข่าลง
คลานผ่านไป เมื่อพ้นระยะพอสมควรจึงลุกขึ้นยืนแล้วเดินต่อไป

มารยาทในการรับ-ส่งของผู้ใหญ่

การรับของจากผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสสูง

1. เดินเข้าไปในระยะพอควร แล้วเดินเข้าเข้าไปนั่งพับเพียบ
แล้วกราบ
2. รับของด้วยมือขวา ถ้าของหนักรับสองมือ แล้ววางไว้ทาง
ขวามือ
3. กราบอีกครั้งหนึ่ง แล้วถือของไว้ระดับเอว เดินเข้ากลับ
4. ถ้ามีอาวุโสสูงนั่งเก้าอี้ ไม่ต้องเดินเข้า เมื่อได้ระยะ
พอควรคุกเข่าลง นั่งพับเพียบกราบ เมื่อรับของให้ก้มศีรษะเล็กน้อย วางของลง
กราบ แล้วคลานถอยหลัง ยันตัวขึ้นหันหลังกลับ
5. สำหรับผู้มีอาวุโสกว่าเล็กน้อยไม่ต้องกราบ แสดงความ
เคารพด้วยวิธีไหว้
6. ถ้าผู้รับ-ผู้ให้นั่งเก้าอี้ ไม่ต้องกราบ การแสดงความเคารพ
ใช้วิธีไหว้

การส่งของให้ผู้มีอาวุโสสูง

1. ถือของด้วยมือขวา ถ้าของหนักถือสองมือ
2. เดินเข้าไปในระยะพอควร คุกเข่าลง นั่งพับเพียบวางของไว้
กราบ
3. ส่งขอไปด้วยมือขวา เมื่อผู้ใหญ่รับของ กราบ ถอยหลัง
เล็กน้อยแล้วจึงลุกขึ้นเดินกลับ

4. ถ้าผู้ใหญ่นั่งกับพื้น ต้องคุกเข่า แล้วเดินเข้าไปได้ระยะพอควร
จึงนั่งพับเพียบ

5. สำหรับผู้ใหญ่ผู้มีอาวุโสพอควร แสดงความเคารพด้วยวิธีไหว้แทน
กราบ (พะอบ โปษกฤษณะ, 2530)

มารยาทในการแต่งกาย

1. หลักในการแต่งกายโดยทั่ว ๆ ไป

1.1 แต่งให้เหมาะกับค่านิยมของสังคม หมายถึงลักษณะเสื้อผ้า
ซึ่งผันแปรไปตามค่านิยม เช่น งานราตรีสโมสร งานต้อนรับ-รับรอง งานแต่งงาน งาน
วันเกิด ก็แต่งให้สมควรแก่งาน ไม่แต่งผิดสถานที่ เช่น แต่งชุดอาบน้ำทะเลไปเดิน
ตามที่สาธารณะ ชุดเล่นกีฬาไปธุรกิจการงาน

1.2 เสื้อผ้าไม่จำเป็นต้องเสื้อผ้าดี ๆ หรือมีราคาแพงมากแต่
สำคัญอยู่ที่ว่า ต้องตัดให้ได้สัดส่วนเหมาะสม และมีส่วนสัดใส่ได้รูปทรงกระชับรัด
แลดูงามตา ไม่หลวมจนเกินไปจนดูรุ่มร่าม หรือคับตึงจนดูอึดอัด ก่อนสวมใส่ควรซักรีด
ให้สะอาดเรียบร้อยตามควร อย่าให้ยับยู่ยี่หรือเป็นริ้วรอย

1.3 ไม่ควรแต่งกายตามใจชอบ แต่ควรคำนึงถึงความเหมาะสม
ของตัวเอง คือแต่งให้เหมาะสมแก่เพศ วัย และผิวพรรณ

1.4 ควรสวมรองเท้าทุกครั้งที่ยื่นออกนอกบ้าน รองเท้านั้นต้อง
หมั่นขัดและทำความสะอาดอยู่เสมอ

2. การไปงานศพ

สำหรับหญิงควรใช้ผ้าสีดำล้วน เสื้อคอปิด ไม่เปิดหลังหรือเปิดไหล่
มากเกินไป ไม่ใช่วัตถุแวววาว หรือเครื่องประดับทุกชนิดเกินสมควร เฉพาะอย่างยิ่ง
เครื่องประดับที่เป็นสี

สำหรับชาย แต่งชุดสากล สีนุโลมตามที่มี แต่ถ้าจะเลือกให้เป็นสีเข้มได้ก็จะงาม สวมถุงเท้าดำ ผูกเน็คไทดำ ติดแขนทุกข์ข้างซ้ายเหนือข้อศอก

3. การไปทำบุญ

การไปทำบุญที่วัดไม่ว่าจะไปถวายภัตตาหารพระ ฟังเทศน์ หรือรักษาศีล ควรแต่งกายให้เรียบร้อย ไม่ประเจิดประเจ้อ ไม่ควรสวมกางเกงรัดรูปหรือกระโปรงสั้นเกินไป จะลุกนั่งไม่สะดวก และดูไม่งาม ทั้งยังแสดงถึงความไม่เคารพในพระศาสนาด้วย

4. การไปติดต่อสถานที่ราชการ

การไปติดต่อสถานที่ราชการ ต้องระมัดระวังการแต่งกายให้สุภาพเรียบร้อย ไม่แต่งกายตามสบาย เช่นปล่อยชายเสื้อออกนอกกางเกง ไม่ก้มลดศีรษะ สวมรองเท้าแตะพองน้ำ หรือสตรีสวมกางเกงไปติดต่อ เป็นการแสดงถึงความไม่มีสัมมาคารวะต่อสถานที่และเจ้าหน้าที่ผู้ติดต่อ

5. การเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

การเข้าเฝ้าในงานพระราชพิธี รัฐพิธี หรืองานสโมสรสันนิบาติ จัดต้องแต่งตามหมายกำหนดการ คำสั่ง หรือระเบียบแบบแผนที่ได้กำหนดไว้ ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องแบบเต็มยศ ครึ่งยศ หรือเครื่องแบบปกติ ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ สวมสายสะพายตามหมายกำหนดเครื่องราชอิสริยาภรณ์ (สำหรับเครื่องแบบปกติ)

การเข้าเฝ้าลาลอง โดยมากแต่งกายสากลนิยมที่สุภาพ สีสันไม่ฉูดฉาด ไม่ไว้ทุกข์ เว้นแต่เมื่อมีประกาศไว้ทุกข์ในราชสำนักหรือในพิธีการศพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2521)

มารยาทไทยอันนิมนวล อ่อนน้อม เหมาะสมกับกาลเทศะ เป็นที่ประทับใจแก่ผู้พบเห็น เป็นสิ่งที่เด็กไทยควรได้รับการฝึกฝนและปฏิบัติเพื่อเป็นการรักษาวัฒนธรรมอันดีงามของไทยให้ธำรงไว้สืบไป

วัฒนธรรมทางพิธีกรรมทางศาสนา

ความหมายของพิธีกรรม

ความหมายของพิธีกรรม ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 กำหนดไว้ว่า พิธี หมายถึง งานที่จัดขึ้นตามลัทธิเพื่อความขลัง เป็นแบบอย่างธรรมเนียมหรือการกำหนด กรรม หมายถึง การกระทำ การงาน หรือกิจ คำว่า "พิธีกรรม" หมายถึง การบูชา

John E. Conklin (อ้างใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536) ให้ความหมายว่า พิธีกรรม (Ritual) คือการกระทำที่เป็นประเพณี ซึ่งมีรูปแบบเฉพาะสำหรับใช้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่นับถือกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ (2536) ให้ความหมายว่า พิธีกรรมคือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามค่านิยม ทศนคติ ความคิดและความเชื่อ โดยเข้าใจว่าการกระทำนั้นทำให้ได้รับประโยชน์ตามที่คาดหวัง ทำแล้วจิตใจเบิกบาน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า พิธีกรรมคือการกระทำที่มีรูปแบบ ประเพณี โดยทำตามค่านิยม ทศนคติ ความคิด ความเชื่อ เพื่อทำให้เกิดความสุข ความสบายใจ

พิธีกรรม เกิดตั้งแต่มนุษย์มีความเจริญพอสมควร บางอย่างก็เกิดขึ้นอย่างไม่ตั้งใจ แต่เป็นความบังเอิญหรือไม่รู้จริงเป็นพื้นฐาน บางอย่างเป็นสิ่งที่คนบัญญัติขึ้น (สุพัตรา สุภาพ, 2534) อีกทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เราปฏิบัติกันอยู่ทั้งในอดีตตลอดจนถึงปัจจุบันนี้ ในระยะแรกไม่เกี่ยวกับศาสนาแต่เมื่อเกิดมีศาสนาขึ้น จึงมีผู้นำเอาพิธีกรรมเข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสนา อาจเพื่อให้เกิดความศรัทธา ขลัง ศักดิ์สิทธิ์

กล่าว ฯลฯ ส่วนมากเป็นพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งชาวไทยนับถือมาก่อน ต่อมา เมื่อชาวไทยยอมรับนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ พิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์ จึงเข้ามาปะปนในพุทธศาสนา โดยถือว่าถ้าพิธีกรรมใดทำแล้วไม่ทำให้ผู้ใดเดือดร้อน ทำแล้วช่วยให้เกิดความสุขความสบายใจก็ยอมทำไว้ได้ ไม่มีอะไรขัดข้อง (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536) สุพัตรา สุภาพ (2534) ได้แยกพิธีกรรมเป็น 2 อย่าง คือ พิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องของพิธีโดยตรง และพิธีของชาติต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี

พิธีกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของประเพณี ประเพณีต่าง ๆ ไม่ว่าจะพิธีทางศาสนาหรือขนบธรรมเนียมประเพณี จะต้องมีการปฏิบัติ อย่างใดอย่างหนึ่งตามความคิด ความเชื่อของคนในสังคม เมื่อคนในสังคมนั้นประพฤติ หรือกระทำพิธีกรรมอย่างนั้นเหมือน ๆ กัน โดยส่วนรวมและกระทำสืบต่อ ๆ กันมา พิธีกรรมนั้นก็กลายเป็นประเพณีของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง เช่น ประเพณีชักพระ ประเพณี แห่นางแมว ประเพณีปอยหลวง และถ้าหากว่าพิธีกรรมนั้นกลายเป็นที่นิยมประพฤติ ปฏิบัติของคนทั่วไปทั้งประเทศพิธีกรรมนั้นก็กลายเป็นประเพณีของคนทั้งประเทศ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ฯลฯ (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

พิธีกรรมทางศาสนา วันสำคัญ และประเพณีไทย

ชาติไทยนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ และจากสภาพสังคม ทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อของคนในสังคมทำให้เกิดพิธีกรรมเพื่อสร้างความ ศรัทธา ขลังศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งเพื่อให้ได้รับความสุข ความสบายใจ พิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา วันสำคัญและประเพณีไทยจึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในวิถีชีวิตของ คนไทย ในที่นี้จะกล่าวถึงพิธีทางศาสนาและพิธีกรรมวันสำคัญ และประเพณีไทย พิธีจากแนวอธิบายของสมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์ (อ้างใน สุพิศวง ธรรมพันธา, 2532) สุภักดิ์ อนุภู (2533) สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ (2536)

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (2531) และสุพรรณภูมิ (2531) ดังนี้

พิธีทางศาสนา

พิธีตัดกบฏ การตัดกบฏ คือเอาข้าวและกับใส่ลงไปในบาตรของพระภิกษุสามเณร จะตักเป็นประจำทุกวันหรือเฉพาะวันพระหรือวันเกิดของตนก็แล้วแต่ศรัทธา และกำลังทรัพย์ของตน การทำบุญตัดกบฏเป็นหน้าที่ของพระพุทธศาสนิกชนประการหนึ่ง เป็นการช่วยสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เพราะภิกษุสามเณรเป็นผู้สละโลก ออกบวชแล้วย่อมไม่ประกอบอาชีพ การทำบุญที่จะถือว่าได้บุญมากนั้นต้องประกอบด้วยองค์ 3 ประการ คือ

วัตถุสิ่งของสำหรับทำบุญบริสุทธ์ ได้แก่เงินที่นำมาจับจ่ายซื้อของมาทำบุญ เป็นเงินที่ได้มาด้วยการประกอบอาชีพสุจริต ไม่ได้คิดโกงลักขโมยใครมา สิ่งของที่นำมาทำบุญนั้นเป็นของบริสุทธ์ไม่ได้เบียดเบียนชีวิตสัตว์และวัตถุที่นำมาทำบุญนั้นเป็นของที่มีคุณภาพดี อย่างน้อยก็ไม่เลวกว่าที่เรารับประทานอยู่เป็นปกติ

เจตนาของผู้ถวายบริสุทธ์ ในกาลทั้ง 3 คือ ก่อนให้ก็ต้องมีจิตศรัทธาเลื่อมใส ขณะที่ให้ก็มีจิตผ่องใส ให้ด้วยความเคารพ หลังจากให้แล้วก็มีจิตแช่มชื่น ไม่นึกเสียดายของตนที่ได้ถวายไปแล้ว ผู้ที่ทำบุญด้วยเจตนาบริสุทธ์ในกาลทั้ง 3 นี้จึงได้บุญมาก

ผู้รับเป็นผู้มีศีล เรานิยมถวายอาหารและสิ่งของให้แก่พระภิกษุสามเณร ก็เพราะท่านเป็นผู้มีศีล พระพุทธเจ้าท่านเปรียบพระภิกษุสามเณรผู้มีศีลว่าเป็นบุญเขต แปลว่า นานบุญ ดังที่เราท่องสวดมนต์สรรเสริญถึงมคุณว่า อนุตตรํ บุญกุเขตต์ โลกสุต แปลว่า พระสงฆ์นี้เป็นเนืองนานบุญอันยอดเยี่ยมของชาวโลก

ข้อควรปฏิบัติในการตัดกบฏ

ก่อนตัดกบฏควรถอดรองเท้าเสียก่อน
ก่อนจะตัดกบฏควรตั้งจิตอธิษฐานก่อน
เมื่ออธิษฐานแล้ว จึงลุกขึ้นยืนใส่บาตร บรรจงใส่ให้ตรง อย่าให้ข้าวสุกหล่นออกมานอกบาตร

เวลาตักบาตร ระวังอย่าให้ทัพพีหรือถ้วยใส่ข้าวกระทบขอบบาตร ถ้าข้าวสุกติดทัพพีอย่าเอาทัพพีเคาะกับขอบบาตร เรื่องนี้ถือกันมาแต่โบราณ เพราะแต่ก่อนพระท่านให้บาตรทำด้วยดินเผา ถ้าเคาะบาตรอาจจะแตก

ขณะที่ตักบาตรอย่าชวนพระสนทนา อย่าถามพระ เช่น ถามว่า "ท่านชอบแกงไก่ไหม ถ้าชอบวันหลังจะทำถวาย" ทั้งนี้เพราะมีพระวินัยห้ามพระภิกษุฉันของที่ผู้ถวายระบุชื่ออาหาร ดังนั้นจึงมีคำทักเพยห้ามไว้ว่า "ตักบาตรอย่าถามพระ"

เมื่อใส่ข้าวและกับข้าวพร้อมด้วยขนมแล้ว ถ้ามีดอกไม้รูปเทียนจะถวายด้วย ถ้าผู้ตักบาตรเป็นชายก็ส่งดอกไม้รูปเทียนถวายกับมือพระ ถ้าเป็นผู้หญิงขอให้พระท่านปิดฝาบาตรเสียก่อนแล้วจึงวางดอกไม้รูปเทียนถวายบนฝาบาตร

เมื่อตักบาตรแล้ว นั่งลงยกมือไหว้

หลังจากตักบาตรแล้ว นิยมกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษได้ทันที ไม่ต้องรอให้พระกลับวัดก่อน ฉะนั้นแล้วจึงจะกรวดน้ำ เพราะบุญกุศลเกิดขึ้นในขณะที่ใส่บาตรเสร็จ

วิธีกรวดน้ำ จะกรวดน้ำลงบนแผ่นดินที่สะอาดก็ได้ หรือจะใช้แก้วกรวดน้ำลงในภาชนะอื่น แล้วไปเทลงบนแผ่นดินก็ได้ วิธีกรวดน้ำใช้น้ำสะอาดใส่ภาชนะไว้พอสมควร มือขวาจับภาชนะนี้ไว้ ใช้มือซ้ายประคองรินน้ำลงไม่ให้ขาดสาย กรวดน้ำแบบสั้นที่นิยมกันทั่วไป มีดังนี้

อิทัง เม ญาตินัง โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตโย โหนตุ แปลว่า ขอบุญนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอญาติทั้งหลายจงเป็นสุข ๆ เกิด

หรือจะอุทิศกุศลด้วยการกล่าวธรรมคา โดยไม่ต้องกล่าวภาษาบาลีก็ได้

เอาน้ำที่กรวดแล้วไปเทลงดินตรงที่สะอาด ส่วนมากเอาไปรดโคนต้นไม้ใหญ่ในบ้าน อย่าเทลงในกระโถนหรือใต้ถุนบ้านเป็นอันขาด เพราะน้ำที่กรวดเป็นสิริมงคลในการทำบุญของตนถือว่าเป็นของสูง

พิธีสวดมนต์ไหว้พระ การสวดมนต์ไหว้พระเป็นการทำใจให้สงบระลึกถึงพระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และแผ่เมตตาต่อสัตว์โลกทั้งปวง ชาวพุทธจึงมีที่บูชาประจำบ้าน ซึ่งมีพระพุทธรูป กระจ่างรูป เชิงเทียน 1 คู่ แจกกันดอกไม้สด 1 คู่

พุทธศาสนิกชนที่สมควรจะสวดมนต์ไหว้พระอย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง ตอนเช้าและตอนค่ำ และต้องไหว้พระก่อนสวดมนต์ ตอนเช้าเป็นการไหว้ก่อนออกจากบ้านไปประกอบธุรกิจการงาน โดยจุดเทียนด้านพระหัตถ์ขวาของพระพุทธรูปแล้ว จึงย้ายมาจุดเทียนที่อยู่ด้านซ้าย จุดรูป 3 ดอก แล้วคุกเข่าประณมมือกราบด้วยวิธี เบญจางคประดิษฐ์ (คือหน้าผาก 1 ฝ่ามือ 2 เข่า 2 จรดพื้น) แล้วกล่าวคำบูชา พระรัตนตรัย

คำบูชาพระรัตนตรัย กล่าวว่า นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทฺธัสสะ (3 ครั้ง) อิมินา สักกาเรนะ พุทฺธัง อภิปูชยามิ อิมินา สักกาเรนะ ธัมมัง อภิปูชยามิ อิมินา สักกาเรนะ สังฆัง อภิปูชยามิ

จบแล้วกราบอีก 3 ครั้ง พร้อมทั้งระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย

ตอนค่ำ จุดเทียนแล้วจุดรูป 3 ดอก กราบเบญจางคประดิษฐ์ 3 ครั้ง แล้วสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย บทไตรสรณคมน์ บทสรรเสริญพระพุทฺธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และเมื่อจบแต่ละบทให้กราบ 1 ครั้งทุกบทไป แล้วจึงมากล่าวถึงบทที่แผ่เมตตา เสร็จแล้วตั้งสติระลึกถึงผู้มีพระคุณ กราบ 1 ครั้ง หลังจากนั้นกราบบูชาพระรัตนตรัยอีก 3 ครั้ง

พิธีถวายสังฆทาน สังฆทานคือ ทานที่ถวายแก่พระสงฆ์ มิได้เจาะจง ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งโดยเฉพาะ ถือว่าเป็นการถวายแก่สงฆ์ได้บุญมาก ถ้าถวายเฉพาะเจาะจง คือตั้งใจถวายเฉพาะพระภิกษุสามเณรรูปนั้น รูปอื่นไม่ถวาย เรียกว่าปาฏิ-นุคลิกทาน แปลว่า ทานที่ถวายเฉพาะบุคคล แม้จะถวายพระภิกษุเกินกว่า 4 รูป ก็ยังไม่เรียกว่าสังฆทาน หลักสำคัญของการถวายสังฆทานมีอยู่ว่าต้องตั้งใจถวายเป็นการสงฆ์จริง ๆ อย่าเห็นแก่หน้าบุคคลผู้รับว่าเป็นพระภิกษุ หรือสามเณร เป็นท่าน-เจ้าคุณ พระครู หรือพระลูกวัด ถ้ายังคิดเปรียบเทียบเช่นนี้จะทำให้จิตใจไขว้เขว เกิดความยินดียินร้ายไปตามบุคคลผู้รับ ซึ่งจะเสียพิธีสังฆทานไป

วิธีการถวายสังฆทาน ทำดังนี้

เข้าไปหาเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุผู้มีหน้าที่นิมนต์พระในวัด ของให้นิมนต์พระสงฆ์เพื่อไปรับสังฆทานตามจำนวนที่ตนต้องการ บอกวัน เวลา สถานที่ให้แน่นอน

จัดเตรียมสถานที่ จัดตั้งที่บูชาพระพุทธรูป ที่นั่งสำหรับพระสงฆ์ และเตรียมอาหารและของต่าง ๆ ที่จะถวายไว้ให้พร้อมเสร็จ

พอถึงเวลาพระมาพร้อมแล้วจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูป กราบพระพุทธรูปเสร็จแล้วหันหน้าไปทางด้านพระสงฆ์ กราบ 3 ครั้ง แล้วอาราธนาศีล และรับศีล

รับศีลแล้ว ยกเครื่องที่จะถวายสังฆทานวางเรียงไว้ตรงหน้าพระสงฆ์หรือจะนำมาเรียงไว้ก่อนแล้วจึงอาราธนาศีลรับศีลก็ได้ แล้วกราบ 3 ครั้ง นั่งประนมมือ เปล่งวาจากล่าวคำถวาย

คำถวายสังฆทาน อิมานิ มะยัง ภันเต สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอิโธชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ ภัตตานิ สะปะริวารานิ ปภิกคัณหาคู อัมหากัง ทีมะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แต่ศพระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งภัตตาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายชั่วกาลนานเทอญ

เมื่อฝ่ายทายกกล่าวคำถวายจบ พระจะรับว่า "สาธุ" ขึ้นพร้อมกัน ทายกประเคนของประเคนเสร็จพระท่านจะอนุโมทนา ด้วยบทยถา และสัพพี พอท่านเริ่มยถา ผู้ถวายเริ่มกรวดน้ำ พอพระว่า สัพพีให้เทน้ำให้หมดแล้วนั่งประนมมือรับพรไปจนจบแล้วกราบ 3 ทน เป็นอันเสร็จพิธีถวายสังฆทาน

พิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนาและประเพณีไทย

วันมาฆบูชา

วันมาฆบูชาเป็นวันที่พุทธศาสนิกชนแสดงความเคารพต่อพระธรรม มามะเป็นชื่อของเดือน 3 มาฆบูชาย่อมาจากคำว่า "มาฆบูรณมี" แปลว่าการบูชาพระในวันเพ็ญเดือน 3 ถ้าปีใดมีเดือนอธิกมาสคือมีเดือน 8 สองครั้ง วันมาฆบูชาก็จะเลื่อนไปเป็นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เหตุที่เกิดวันมาฆบูชาขึ้นเนื่องจากเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เวฬุวนาราม กรุงราชคฤห์ในตอนต้นพุทธกาล ถึงวันมาฆบูชามีดิถีเพ็ญแห่งมาฆมาส ซึ่งตรงกับวันทำพิธีวิเวกของพวกพราหมณ์ พระสงฆ์ที่ไปประกาศพระศาสนาในที่ต่าง ๆ ได้กลับเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่เมืองราชคฤห์ พระองค์จึงประทาน โอวาทปาติโมกข์ การประชุมครั้งนี้เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต แปลว่า การประชุมพร้อมกัน 4 ประการ ได้แก่

1. พระสาวกที่เข้าประชุมล้วนเป็นพระอรหันต์และได้รับการอุปสมบทจากพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น
2. พระอรหันต์สาวกที่มาเข้าร่วมประชุมที่เวฬุวนารามมีจำนวนถึง 1,250 รูป
3. พระอรหันต์สาวกทั้ง 1,250 รูป ไม่ได้นัดหมายกันมาก่อนเลย
4. วันนั้นดวงจันทร์เสวยมาฆฤกษ์ (สุภักดิ์ อนุกุล, 2533) วันมาฆบูชา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 เนื่องจากเกิดเหตุการณ์มหัศจรรย์ดังกล่าว พระพุทธองค์จึงถือโอกาสแสดงโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ได้แก่ การเว้นจากทำความชั่วด้วยกาย วาจา ใจ การทำความดีด้วยกาย วาจา ใจ และการทำใจให้หมดจด บริสุทธิ์ ผ่องใส

พิธีกรรมทางศาสนา ในวันที่ชาวพุทธจะทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ สวดมนต์ และเลี้ยงพระในตอนเช้า ตอนกลางคืนมีพิธีเดินเทียน หรือเวียนเทียนที่วัด ชาวพุทธจะนำดอกไม้ ธูปเทียนมาพร้อมกันที่หน้าพระอุโบสถหรือปูชนียวัตถุที่จัดทำพิธี เมื่อถึงเวลาพระสงฆ์และสามเณรจะมาชุมนุมกัน ในพระอุโบสถเพื่อสวดมนต์ระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า หลังจากนั้นเป็นประธานในหมู่สงฆ์ จุดธูปเทียน เดินนำพระสงฆ์ สามเณรและชาวบ้าน ตามลำดับ ถือดอกไม้ จุดธูปเทียน เดินเวียนขวา รอบพระอุโบสถ หรือปูชนียวัตถุ 3 รอบ บักรูป เทียนไว้ในที่ที่จัดไว้ เป็นอันเสร็จพิธี เวียนเทียน ทางวัดอาจจัดให้มีการฟังเทศน์ โดยมากเทศน์โองวาทปาติโมกข์ และสวดโองวาทปาติโมกข์ (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

วันวิสาขบูชา

วันวิสาข หรือ วันวิสาขปุณณมี แปลว่า วันพระจันทร์เต็มดวงโคจรผ่านกลุ่มดาววิสาขในวันเพ็ญเดือน 6 วันวิสาขบูชา เป็นวันที่มีความสำคัญอีกวันหนึ่งในพระพุทธศาสนา เพราะมีเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 3 ประการ คือ

1. เป็นวันประสูติ เจ้าชายสิทธัตถะหรือพระพุทธเจ้า ทรงประสูติ ณ ป่าลุมพินีวัน ซึ่งเป็นดินแดนระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์ กับกรุงเทวทหะ ปัจจุบันเรียกว่าตำบลรุมมินเด แขวงปาซวาร์ ประเทศเนปาล
2. เป็นวันตรัสรู้ เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงออกบรรพชา และได้ตรัสรู้เป็นพระสัมพุทธเจ้า ณ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคมริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราแขวงเมืองพาราณสี ปัจจุบันอยู่ที่เมืองคยา แคว้นพิหาร ประเทศอินเดีย
3. เป็นวันปรินิพพาน พระพุทธองค์ทรงเทศนาสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนจนพระชนมายุได้ 80 พรรษา ก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ สาลวโนทยาน แขวงเมืองกุสินารา

วันวิสาขบูชา เป็นวันพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะ เพราะทั้งวันประสูติวันตรัสรู้ และวันปรินิพพาน บังเอิญเป็นวันเดียวกัน คือ วันเพ็ญ เดือน 6 เป็นมหัศจรรย์ เนื่องจากพระพุทธองค์ทรงเป็นศาสดาในศาสนาพุทธ ดังนั้นในวันนี้พุทธศาสนิกชนถือเป็นวันสำคัญวันหนึ่ง ได้ถือเป็นประเพณีปฏิบัติสืบต่อมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย

พิธีกรรมทางศาสนา พุทธศาสนิกชนควรไปทำบุญ ตักบาตร ถวายสังฆทาน ที่วัด รับประทานอาหาร ฟังพระธรรมเทศนา รักษาศีลอุโบสถ ครั้นเวลากลางคือ ชาวบ้านก็นำเครื่องสักการะ มาชุมนุมกันรอบพระอุโบสถ หรือเจดีย์ที่ทางวัดใช้ทำพิธีไหว้พระสวดมนต์ ขอสีล ฟังพระธรรมเทศนา เสร็จแล้วก็ประนมมือดอกไม้ธูปเทียน เดินเทียนหรือเวียนเทียนรูปพุทธสัญลักษณ์ พลองเปล่งวาจาสรรเสริญพระพุทธรูปจนครบ 3 รอบ (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

วันอาสาฬหบูชา

วันอาสาฬหบูชา เป็นวันสำคัญวันหนึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือน 8 ก่อนเข้าพรรษา 1 วัน วันนี้เป็นวันที่พระพุทธองค์ทรงเทศนาเป็นครั้งแรกหลังจากที่ทรงตรัสรู้ การเทศนาครั้งนี้จึงเรียกว่า "ปฐมเทศนา" พระองค์แทนแสดงธรรมจักกับปวัตตนิสูตรโปรดพระปัญจวัคคีย์เมื่อแสดงพระธรรมเทศนาจบ ท่านโกณฑัญญะ หนึ่งในกลุ่มปัญจวัคคีย์มีความเข้าใจในหลักสัจธรรมของพระพุทธองค์ จึงทูลขออุปสมบท พระองค์ทรงประทานอนุญาตด้วยวิธี "เอหิภิกขุอุปสัมปทา" วันนี้จึงมีความสำคัญ เพราะเป็นวันแรกที่พระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนา เป็นวันแรกที่พระพุทธองค์มีปฐมสาวก เป็นวันแรกที่มีพระสงฆ์เกิดขึ้นในโลก และเป็นวันแรกที่บังเกิดรัตนนครบสาม เป็นพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

พิธีกรรมทางศาสนา วันอาสาฬหบูชา ชาวพุทธต่างประกอบการบูชาด้วยการทำบุญ ตักบาตร รับประทานอาหาร ฟังเทศน์ สนทนาธรรม สวดมนต์ เดินเทียนรอบพุทธสถาน ในเวลากลางคืนเช่นเดียวกับวันมาฆบูชา และวันวิสาขบูชา

วันเข้าพรรษา

พรรษา แปลว่า ฝน เข้าพรรษา หมายถึง การที่พระภิกษุสงฆ์ต้องอยู่ประจำวัด ณ วัดใดวัดหนึ่งตลอดฤดูฝน ทั้งนี้เพราะในสมัยพุทธกาล พระภิกษุสงฆ์มีหน้าที่จะต้องจาริกโปรดสัตว์และเผยแผ่ธรรมะแก่ประชาชนในที่ต่าง ๆ เมื่อถึงหน้าฝนการสัญจรไปมาลำบาก และอาจไปเหยียบย่ำข้าวกล้าของชาวนา "พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุหยุดพักการเดินทางระหว่างฤดูฝนตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 รวมเวลา 3 เดือน เว้นแต่มีกิจธุระจำเป็นจริง ๆ ซึ่งเมื่อเดินทางไปแล้วไม่สามารถจะกลับได้ในวันเดียว ก็ทรงอนุญาตให้ไปแรมคืนได้แต่คราวหนึ่งไม่เกิน 7 คืน เรียกว่า ลัตตะหะ หากเกินกำหนดนี้ถือว่าไม่ได้รับประโยชน์แห่งการจำพรรษา จัดว่า พรรษาขาด" (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536 เหตุจำเป็นที่ยกเว้นให้ได้แก่ (สุภักดิ์ อนุกุล, 2533)

1. ไปพยาบาลพระภิกษุหรือบิดามารดาที่ป่วย
2. ไประงับไม่ให้พระภิกษุสึก
3. ไปเพื่อธุระกิจของสงฆ์
4. ทายกนิมนต์ไปฉลองศรัทธาในการบำเพ็ญกุศลของเขา

จากการที่พระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดให้พระสงฆ์มีการจำพรรษาตลอด 3 เดือนในฤดูฝน พุทธศาสนิกชนจึงถือเอาวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 หรือวันเข้าพรรษาเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา เพื่อน้อมระลึกถึงพระพุทธองค์

พิธีกรรมทางศาสนา มีการทำเทียนจำพรรษา นำไปถวายวัด พร้อมทั้งทำบุญตักบาตร ถวายผ้าอาบน้ำฝน และจุดปัจจัยแก่ภิกษุสามเณร ฟังพระแสดงธรรมเทศนา รักษาอุโบสถศีล ตลอดระยะเวลา 3 เดือน หรือใส่บาตรพระสงฆ์ทุกวัน เป็นต้น (สมเจตน์ มุทิตากุล, 2531)

วันออกพรรษา

วันออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 คำว่าออกพรรษา คือ การออกจากการอยู่ประจำที่ในฤดูฝน หลังจากที่พระภิกษุอยู่จำพรรษาตลอดเวลา 3 เดือนแล้ว วันรุ่งขึ้นก็จะจาริกไปที่อื่นได้ สำหรับวันนี้พระสงฆ์ต้องแรมคืนอยู่ในวัดที่จำพรรษา เพื่อให้ครบกำหนด 3 เดือนเต็ม และทำปวารณาเสียก่อน ฉะนั้นอาจเรียกวันออกพรรษาว่า "วันปวารณา หรือ วันมหาปวารณา"

"ปวารณา" แปลว่า ยอมให้ใช้ ยอมให้ขอ ยอมให้ว่ากล่าวในที่นี้ หมายถึง ยอมมอบตนให้สงฆ์ว่ากล่าวตักเตือนข้อผิดพลาดของตนซึ่งกันและกันได้ โดยไม่มีทิฐิมานะ การทำปวารณานี้ พระภิกษุสงฆ์จะต้องเข้าประชุมพร้อมกันภายในสีมา ซึ่งเป็นเขตที่กำหนดไว้สำหรับกระทำสังฆกรรม พระสงฆ์ทั้งหมดนั่งคุกเข่าประนมมือพร้อมกัน ภิกษุผู้มีพรรษามากกว่าองค์อื่น จะเริ่มพิธีกล่าวคำปวารณาต่อสงฆ์เป็นภาษาบาลี ความว่า "ฉันขอปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นเองก็ดี ด้วยได้ฟังมาก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวฉัน เมื่อฉันเห็นโทษนั้น จักทำการแก้ตัวเสีย" ครั้นแล้วภิกษุออกนั้นก็กล่าวคำปวารณาตามลำดับพรรษาแก่พรรษาอ่อนทีละรูป

พิธีกรรมทางศาสนา ในวันออกพรรษา มีการทำบุญ ตักบาตร จัดเครื่องสักการะมีดอกไม้ รูปเทียน ไปบูชาพระที่วัด รับศีล และฟังพระธรรมเทศนา เป็นการอบรมกาย วาจา ใจ ให้เกิดความสงบ ความบริสุทธิ์ นอกจากนี้ชาวพุทธในภาคกลางจะมีการทำบุญตักบาตรเทโวด้วย

การตักบาตรเทโว "เทโว" ย่อมาจากคำว่า "เทโวโรหณะ" แปลว่าการหยั่งลงจากเทวโลก หมายถึง การเสด็จลงมาจากเทวโลกสู่มนุษยโลกของพระพุทธเจ้าหลังจากที่พระองค์เสด็จขึ้นไปเทศนาพระอภิธรรมปิฎก โปรดพระพุทธมารดา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชาวพุทธจึงทำบุญตักบาตร เพื่อรับเสด็จพระพุทธเจ้าด้วยเหตุดังกล่าว

การตักบาตรเทโวนี้ บางวัดทำในวันออกพรรษา คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 บางวัดทำในวันรุ่งขึ้นคือวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ในการทำพิธีนั้นทางวัดอัญเชิญพระพุทธรูปประดิษฐานในบุษบก ซึ่งตั้งอยู่บนล้อเลื่อน มีบาตรขนาดใหญ่ใบหนึ่งตั้งไว้หน้าพระพุทธรูป มีคนลากล้อเลื่อนไปช้า ๆ นำหน้าพระสงฆ์ และสามเณรที่อุ้มบาตรเดินตามไปโดยลำดับ พุทธศาสนิกชนต่างก็นำอาหารหวานคาวและข้าวต้มมัดได้ ข้าวต้มลูกโยน หรือข้าวต้มมัด มาตักบาตรตามทางที่รถบุษบกนั้นผ่าน (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

ประเพณีการลอยกระทง

การลอยกระทง นิยมกันในวันเพ็ญเดือน 11 เดือน 12 แต่ที่นิยมมากคือทำกันในวันเพ็ญเดือน 12 เพราะเป็นวันที่ดอกโกมุทในนาศพิภพบาน และเป็นวันที่พระจันทร์มีแสงสว่างที่สุด ตลอดจนเป็นวันที่แม่น้ำไหลสะอาด และเจิ่งปริ่มฝั่ง การรื่นเริงในยามนี้จึงเป็นที่สนุกสนาน

ประเพณีการลอยกระทงนี้มีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ซึ่งเป็นพระราชพิธีอันหนึ่ง เรียกว่า "พระราชพิธีจองเปรียงชักโคมลอย" เดิมทีเดียวเป็นพิธีของพราหมณ์ ซึ่งเป็นการทำขึ้นเพื่อบูชาพระเป็นเจ้าทั้งสาม คือพระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม ต่อมาได้ถือตามพระพุทธศาสนา กล่าวคือ เป็นการยกโคมเพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ พระจุฬามณีในชั้นดาวดึงส์ การลอยโคมเพื่อบูชาพระพุทธรูปซึ่งประดิษฐาน ณ หาดทรายแม่น้ำนัมทา ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นทำกระทงโดยนางนพมาศ พระสนมของพระร่วง ได้คิดอ่านทำกระทงถวายเป็นรูปดอกบัวและรูปต่าง ๆ ให้กระทงลอยไปตามสายน้ำไหล พระร่วงโปรดปรานกระทงดอกบัวของนางนพมาศมาก ทรงให้ถือเป็นเยี่ยงอย่าง และนิยมปฏิบัติมาเรื่อยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์

เมื่อถึงวันเพ็ญ เดือน 12 ประชาชนจะจัดทำกระทงเป็นรูปต่าง ๆ ด้วยใบตอง หรือกาบใบตั้นพลับพลึง หรือวัสดุอื่น ๆ ประดับตกแต่งกระทงให้สวยงามด้วยดอกไม้สด ในกระทงจะปักธูปเทียน บางทีก็ใส่สแตงค์หรือหมากพลูลงไปด้วย

สมัยก่อนในพิธีลอยกระทงมีการเล่นสัควา เล่นเพลงเรือ และมีการประกวดกระทง ปัจจุบัน พิธีลอยกระทงกลายเป็นการจัดเพื่อความสนุกสนานของประชาชน มีการแสดงมหรสพประกอบงาน มีการประกวดนางนพมาศ ประกวดกระทงและร่วมกันลอยกระทง โดยจัดรูปเทียน กล่าวอธิษฐานตามที่ใจปรารถนา แล้วปล่อยกระทงให้ลอยไปตามน้ำ (สุพิตรา สุภาพ, 2531)

พิธีกรรมทางศาสนา พิธีลอยกระทงไม่ค่อยมีพิธีสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องมากนัก นอกจากทำกระทงประดับด้วยดอกไม้ รูปเทียน แล้วนำไปลอยในสระหรือแม่น้ำ ลำคลอง (สมเจตน์ มุทิตากุล, 2531)

ประเพณีสงกรานต์

สงกรานต์เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่า ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไป หมายถึง พระอาทิตย์ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าในจักรราศีใดราศีหนึ่ง จักรราศีนั้นแบ่งเป็น 12 ส่วนเท่ากัน หรือ 12 ราศี ซึ่งแต่ละราศีก็มียุคดาวอยู่ในนั้นเป็นเฉพาะของราศีหนึ่ง ๆ พระอาทิตย์เมื่อโคจรเข้าไปในราศีใด และกว่าจะผ่านพ้นราศีนั้นไปสู่อีกราศีหนึ่งเป็นเวลาเดือนหนึ่ง เมื่อผ่านไปครบ 12 ราศี ก็เป็นเวลาได้ปีหนึ่งโดยประมาณ วันและเวลาที่พระอาทิตย์โคจรจากราศีหนึ่งซึ่งกินระยะเวลาประมาณ 1 เดือนนั้น เรียกว่าสงกรานต์เดือน แต่ในวันและเวลาที่พระอาทิตย์โคจรเข้าสู่ราศีเมษ คือในเดือนเมษายน ท่านเรียกเป็นพิเศษว่า มหาสงกรานต์ เพราะถือเป็นวันและเวลาที่ตั้งต้นปีใหม่ (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

สำหรับนางสงกรานต์ที่มีขึ้นในนิทานนั้น เป็นนางฟ้าบนสวรรค์ชั้นจาตุ-
มหาราชิกา มีจำนวนด้วยกัน 7 คน เป็นธิดาของท้าวกบิลพรหมมีชื่อต่าง ๆ กันดังนี้ (สมเจตน์ มุทิตากุล, 2531)

1. ถ้าปีใดวันที่ 13 เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์และตรงกับวัน
อาทิตย์ ตัวนางสงกรานต์ชื่อ "ทุงษ"

2. ตรงกับวันจันทร์ชื่อ "โคราด"
3. ตรงกับวันอังคารชื่อ "รากษส"
4. ตรงกับวันพุธชื่อ "มณฑา"
5. ตรงกับวันพฤหัสบดี ชื่อ "กิริณี"
6. ตรงกับวันศุกร์ชื่อ "กิมิทา"
7. ตรงกับวันเสาร์ชื่อ "มโหทร"

พิธีกรรมทางศาสนา ทำบุญตักบาตร วันที่ 13 เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ถือเป็นวันต้นของปีใหม่ ชาวบ้านจะนำอาหารไปทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระ พระฉันเสร็จยถาสัพพีอนุโมทนาแล้ว ชาวบ้านก็กลับบ้าน แต่พวกสาว ๆ หนุ่ม เมื่อกลับบ้านแล้วก็รีบกินอาหาร และแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสำหรับใหม่แล้วพากันไปเก็บดอกไม้ในป่าเพื่อความรื่นเริง

ก่อนพระเจดีย์ทราย อาจก่อนวันสงกรานต์ หรือวันอื่น ๆ ก็ได้ และไม่จำเป็นต้องก่อนในบริเวณวัด อาจก่อนที่ริมทางเดิน กลางลานบ้าน หรือที่หาดทรายก็ได้ การขนทรายมาก่อพระเจดีย์นั้นนอกจากได้กุศลมากแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาท้องถิ่นด้วย เพราะสามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการก่อสร้างและทำถนน

ปล่อยนกปล่อยปลา ระหว่างสงกรานต์ทั้ง 3 วัน นอกจากมีการทำบุญตักบาตรกันทุกวันแล้ว ยังมีการทำบุญโดยการปล่อยนกปล่อยปลา โดยเฉพาะการปล่อยปลา นับว่าช่วงเดือนเมษายนหน้าสงกรานต์ น้ำในห้วยหนองแห้งขอด ปลาที่ว่ายลงแม่น้ำไม่ทันตกค้างอยู่ ชาวบ้านก็ช่วยกันนำปลาไปปล่อยในแม่น้ำลำคลอง เป็นการช่วยปลาให้รอดตาย วันวันสงกรานต์จึงมีพิธีปล่อยนกปล่อยปลา หมู่บ้านที่มีคนไทยเชื้อสายมอญมีประเพณีแห่ปลา โดยให้ผู้หญิงสาว ๆ แต่งตัวสวย ๆ เข้าขบวนแห่ปลาไปปล่อย

บั้งสุกุลอัฐิ การบั้งสุกุลอัฐิญาติผู้ใหญ่จะทำครั้งเดียวในวันสงกรานต์ วันไหนแล้วแต่คนในหมู่บ้านจะตกลงกัน ถึงวันกำหนดจะบั้งสุกุล ต่างก็นำอัฐิญาติผู้ใหญ่ของตนมาตั้งรวมกันไว้ที่โรงพิธีแล้วนิมนต์พระสงฆ์มาบั้งสุกุล

สร้างน้ำ รดน้ำ และสาดน้ำ การสร้างน้ำพระพุทธรูป มีดอกไม้ ธูปเทียนไปบูชา แล้วเอาน้ำอบไปประพรมที่องค์พระ ทำเป็นสิ่งเชยพอเป็นพิธีว่าได้แสดงความเคารพบูชา และสร้างน้ำท่านในวันขึ้นปีใหม่แล้ว เมื่ออัญเชิญพระพุทธรูปมาก็มีการแห่แห่กันอย่างสนุกสนาน สร้างน้ำพระพุทธรูปแล้วก็มีการสร้างน้ำพระสงฆ์ โดยมากมักเป็นสมภารเจ้าวัด เป็นการสร้างน้ำจริง ๆ สร้างเสร็จครองไตรจีวรใหม่ที่อุบาสกอุบาสิกานำมาถวาย ท่านก็ขึ้นธรรมาสน์เทศน์อำนวยการปีใหม่ให้แก่ผู้ไปสร้างน้ำ นอกจากนี้ยังมีการรดน้ำญาติผู้ใหญ่ หรือผู้ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ เพื่อขอขมาพรจากท่านตามประเพณี (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

วัฒนธรรมทางการแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน

การแสดง

ศิลปะการแสดง เน้นงานสร้างสรรค์ด้านสุนทรียภาพที่ต้องแสดงออกหรือบรรเลง จึงหมายรวมถึง นาฏศิลป์ และดนตรี

นาฏศิลป์ (ประภาศรี สีหอำไพ, 2538) หมายถึง การแสดงบทพ้องรำและการแสดงเรื่องเพื่อความบันเทิงสนุกสนานในแบบทำร่าเนื้อเรื่อง รวมทั้งดนตรีที่ประกอบการแสดงที่ทำให้เพิ่มความสนุกสนานยิ่งขึ้น นาฏศิลป์ไทยเริ่มด้วยระบำ มีมาแต่โบราณเป็นศิลปะการรำและเพลงพื้นบ้าน มีวิวัฒนาการเป็นละครและทำร่าอื่น ๆ ไทยเริ่มรับเอาแบบนาฏศิลป์ของอินเดียมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา ขุนศรีทรา นักแสดงในสมัยอยุธยา นำแบบแผนละครโนราของอยุธยาไปเผยแพร่ทางภาคใต้ แล้วกลับมาแพร่หลายในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีอีก เรียกว่า ละครชาตรี

จะเห็นได้ว่า นาฏศิลป์เป็นศิลปะการระบำ รำพ้อง อีกทั้งมีการแสดงเป็นเรื่องราวจึงรวมการละครและโขนด้วย ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะการแสดงของภาคกลาง พอสังเขปดังนี้

การรำ ระบำ หรือ ฟ้อน เป็นการแสดงออกด้วยท่าทางที่ประดิษฐ์งดงาม โดยมีดนตรีประกอบ อาจเป็นการรำเดี่ยว รำคู่ หรือระบำเป็นชุดก็ได้ หรือจะจัดให้มีการแสดงดังกล่าวโดยเป็นส่วนหนึ่งหรือไม่เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงละครหรือโขนก็ได้

ละคร ก็มีหลายลักษณะ ตั้งแต่ละครโนราห์ หรือที่บางที่เรียกสั้น ๆ ว่า โนราห์ ซึ่งเล่นกันแพร่หลายในภาคใต้ของประเทศไทย จนถึงละครนอกซึ่งขยายจำนวนผู้แสดงและวิธีการแสดงให้รวดเร็วยิ่งขึ้น พร้อมทั้งมีบทลกขบขันโดยใช้ถ้อยคำเจรจาตามภาษาที่ใช้กันอยู่ทั่วไป นอกจากนี้ก็มีละครในหรือละครในวังหรือละครนางในที่มีผู้แสดงเป็นหญิงล้วน โดยดัดแปลงวิธีแสดงให้ผู้ที่เคยระบำรำฟ้อนนั้นได้เล่นละครเป็นเรื่องด้วย เรื่องที่นิยมเล่นคือ รามเกียรติ์ อิเหนา และอุณรุท

ในสมัยรัตนโกสินทร์โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้พัฒนาละครรูปแบบใหม่ ๆ อีกหลายรูปแบบ อาทิ ละครดึกดำบรรพ์ ซึ่งแสดงคล้ายคลึงกับละครร้องของตะวันตก ที่เรียกว่า โอ-เป-รา หมายความว่า ตัวละครร้องเองแสดงท่าทางเอง และมีฉากตามเนื้อเรื่องเป็นต้น ละครดึกดำบรรพ์เรียกตามชื่อโรงละคร นอกจากนี้ก็มี ละครพันทาง ซึ่งหมายถึงละครแบบผสม คือมีทั้งทำรำเพลงและฉากเป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2531)

โขน เป็นการเล่นอย่างหนึ่งคล้ายละครรำ แต่เล่นเฉพาะในเรื่องรามเกียรติ์โดยผู้แสดงสวมหัวจำลองต่าง ๆ ที่เรียกว่า หัวโขน ไม้ที่ต่อเสริมหัวเรือท้ายเรือให้งอนขึ้นไปเรียกว่า โขนเรือ เรียกเรือชนิดหนึ่งที่มีโขนว่าเรือโขน

คำว่า "โขน" มีสำเนียงใกล้เคียงกับภาษาเบงกาลีว่า โขน หมายถึง เครื่องดนตรีซึ่งด้วยหนังใช้ตีเหมือนตะโพน บ้างว่ามาจากภาษาทมิฬว่า โกล หรือ โกลัม หมายถึง การตกแต่งร่างกาย บ้างว่ามาจากเขมรว่า ละโขน การเล่นโขนถ้าเล่นกลางสนามเรียกว่า โขนกลางแปลง ถ้าปลุกโรงไฟ เรียกว่า โขนโรงนอกหรือโขนนั่งราว และถ้าเล่นหน้าอซึ่งไว้สำหรับเล่นหนังใหญ่เรียกว่า โขนหน้าจอ ต่อมาใช้แสดงในโรงแบบประณีตเหมือนละครใน จึงเรียกว่า โขนโรงใน

รำวง เป็นการเล่นพื้นเมืองประกอบฉิ่ง กลับ และโทนที่ตีตามจังหวะเพลงเดิมเรียกว่า รำโทน บทร้องใช้ถ้อยคำง่าย ๆ ทักทายปราศรัยชมโฉม หรือรำพันความงามของธรรมชาติ เช่น ตามองตา หล่อจริงนะคารา ไกล่เข้าไปอีกนิด ฯลฯ ต่อมาในปี พ.ศ. 2487 กรมศิลปากรปรับปรุงสร้างบทร้องขึ้นใหม่คือ งามแสงเดือน ชาวไทย รำขิมารำ และคืนเดือนหงาย พร้อมทั้งจัดทำรำวงมาตรฐานขึ้น โดยนำเอาท่ารำแม่บท เช่น สอดสร้อยมาลา ชักแป้งผัดหน้า แจกเต้าเข้ารัง ฯลฯ มาใช้และให้เปลี่ยนชื่อจากรำโทนเป็นรำวง ให้ผู้เล่นร่วมวงกันรำเล่นที่เป็นวง ต่อมา มีผู้แต่งบทร้องและจัดทำรำวงมาตรฐานเพิ่มขึ้นอีก คือ ดวงจันทร์วันเพ็ญ ดอกไม้ของชาติ หญิงไทยใจงาม (ประภาศรี สีหอำไพ, 2538)

นาฏศิลป์ ดนตรีเป็นภาษาสากลที่มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาสามารถสัมผัสได้ แต่จะได้รายละเอียดซึ่งเพียงใด ขึ้นอยู่กับภูมิหลังและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ดนตรีโดยทั่วไปแล้วมีคุณมากกว่าโทษ ดนตรีเป็นเครื่องบำรุงขวัญ บำรุงจิตใจ เป็นยารักษาโรคทั้งทางกายและทางจิต เป็นเพื่อนยามทุกข์ ยามเหงา จะสร้างความสมานสามัคคี เป็นสื่อแห่งความรัก ในบ้านเมืองของเรามีเพลงอยู่ 2 ประเภท คือ เพลงไทยและเพลงฝรั่ง หลายคนอาจแยกเพลงไทยไว้หลายอย่างคือ เพลงไทยเดิม เพลงไทยสากล เพลงลูกทุ่ง เพลงกล่อมลูก เพลงปลุกใจ (พูนพิศ อมาตยกุล, 2539) รวมถึงเพลงพื้นบ้าน โดยแยกตามลักษณะของเพลง และสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นเสียงดนตรีฟังไพเราะขึ้น คือ เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีของไทยแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ เครื่องตี เครื่องสี เครื่องเป่า และเครื่องดีด เครื่องดีด คือ เครื่องดนตรีที่ใช้สายขึงให้ตึงและใช้วิธีดีดสายให้เกิดเสียง เช่น พิณ ซึง กระจับปี และจะเข้ เครื่องสี ก็มีสายและคันชัก เช่น ซอด้วง ซออู้ ซอสามสาย และสะล้อ เครื่องตี แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 เครื่องตีทำด้วยไม้ ได้แก่ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม กรับเสภา ฯลฯ กลุ่มที่ 2 เครื่องตีที่ทำด้วยโลหะ ได้แก่ มโหระทึก ระนาดเอกเหล็กและทุ้มเหล็ก มโหระทึก ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น กลุ่มที่ 3 เครื่องหนัง ได้แก่ กลองทุกประเภท และ เครื่องเป่า

ที่นิยมในวงดนตรีไทยได้แก่ ปี่และขลุ่ย นอกจากนี้เป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองเช่น แคน ปี่ซอ ปี่อ้อ เป็นต้น (พูนพิศ อมาตยกุล, 2529)

วงดนตรีไทยมีหลายประเภท เช่น วงเครื่องสาย ซึ่งมีทั้งเครื่องสายวงเล็ก เครื่องสายเครื่องคู่ เครื่องสายประสมและเครื่องสายปี่ชวา วงมโหรี ซึ่งมีมโหรีเครื่องเล็ก มโหรีเครื่องคู่ มโหรีเครื่องใหญ่ และวงปี่พาทย์ ซึ่งมีปี่พาทย์เครื่องห้า วงปี่พาทย์เครื่องคู่ วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ วงปี่พาทย์ไม้แข็ง วงปี่พาทย์ไม้นวม วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ วงปี่พาทย์มอญ และวงปี่พาทย์นางหงษ์ เป็นต้น

นอกเหนือไปจากนี้ ก็มีวงขับไม้ และวงเครื่องประโคม ซึ่งใช้ในพระราชพิธีต่าง ๆ

เพลงพื้นบ้าน ประเทศไทยประกอบด้วยกลุ่มคนต่าง ๆ ที่เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ กระจายไปตามภาคภูมิศาสตร์ต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าเรามีเพลงพื้นบ้านของภาคต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2531) โดยเฉพาะในภาคกลางเรามีเพลงพื้นบ้านมากมาย เช่น เพลงเรือ เพลงเดินกำรำเคียว เพลงเกี่ยวข้าว เพลงฉ่อย เพลงพวงมาลัย เพลงปรบไก่ เพลงอีกแซว เป็นต้น

ในที่นี้จะขอกล่าวตามการอธิบายของ มนตรี ตราโมท (2497) ธนิต อยู่โพธิ์ (2531) ดังนี้

เพลงปรบไก่

เพลงปรบไก่ เป็นเพลงพื้นเมืองเก่าแก่อย่างหนึ่ง ซึ่งมีคำลูกคู่รับอยู่ตอนหนึ่งว่า "ฉ่า ฉ่า ฉ่า ช้า ชะฉ่า ไช้" ถึงแก่นักดนตรีโบราณถอดเอาลำนำของลูกคู่ตอนนี้ มาดัดแปลงเป็นหน้าทับสำหรับเครื่องหนังสี่ประกอบจังหวะของดนตรี เรียกว่า หน้าทับปรบไก่ การร้องเพลงปรบไก่โดยมาก จะร้องเกี่ยวและแก้กัน อย่างที่เขียนตามภาษาของเพลงว่า "ประ"

เพลงพวงมาลัย

เพลงพวงมาลัยนี้โดยมากมักจะร้องควบคู่กันไปกับการเล่นกีฬาพื้นเมืองอย่างหนึ่งคือ "ช่วงชัย" การเล่นช่วงชัยนั้นถ้าปาลูกช่วงถูกผู้ใดผู้หนึ่งจะต้องรำ และขณะที่ผู้ถูกปารำนั่นเอง ผู้ที่ล้อมอยู่เป็นวงก็จะร้องเพลงพวงมาลัยให้เป็นเพลงสำหรับรำ ถ้าฝ่ายหญิงถูกรำฝ่ายชายก็ร้องเป็นเพลงเชิงเกี้ยว ถ้าฝ่ายชายต้องรำฝ่ายหญิงก็ร้องว่าต่าง ๆ แต่บางทีก็เป็นการร้องโต้ตอบโต้ตามบ้านช่องและอาชีพของกันและกัน

เพลงเกี่ยวข้าว

เพลงเกี่ยวข้าว เป็นเพลงที่สำหรับร้องกันในขณะลงแขกเกี่ยวข้าว อันเป็นอาชีพสำคัญของประชาชนชาวไทยอย่างหนึ่ง เพื่อให้ความสนุกสนานดับความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าในการงาน และเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านในอาชีพเดียวกัน การร้องมักจะร้องเพียงโต้ตามถึงการทำนาและเกี่ยวกันบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ

เพลงอีแซว

เพลงอีแซว เป็นเพลงอยู่ในจังหวัดเร็ว ผู้ร้องต้องคล่องแคล่วมีปฏิภาณว่องไวมาก ดูเหมือนจะเป็นเพลงที่ประดิษฐ์กันขึ้นหลังกว่าเพลงพื้นเมืองชนิดอื่น และก็ได้ยินร้องกันอยู่เพียง 5 จังหวัดเท่านั้น คือ อ่างทอง อุทัย อโยธยา สิงห์บุรี และสุพรรณบุรี แต่จะมีจังหวัดอื่นนำไปร้องบ้างหรือไม่ ไม่ทราบส่วนจังหวัดพระนครอันเป็นเมืองหลวงนั้นเป็นไม่ต้องกล่าวไม่ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นที่ไหน ก็ย่อมจะนำมาเผยแพร่รวมจุดอยู่ในพระนครทั้งนั้น การร้องเพลงอีแซว มักร้องในกระบวนเกี้ยวต่าง ๆ เท่านั้น

เพลงเรือ

เพลงเรือมีชื่อแสดงอยู่แล้วว่าเป็นเพลงที่ร้องกันในเรือ และฤดูที่จะเล่นเรือกันสนุกสนาน ก็คือ ฤดูน้ำ ในการทอดกฐินบ้าง ฝ่าป่าบ้าง แต่ที่เท่าพบเห็นมางานกฐินฝ่าป่าก็ยังสู้งานนมัสการพระประจำปี ณ วัดที่มีบริเวณอยู่ใกล้แม่น้ำไม่ได้

นักร้องเพลงเรือที่เคยมีชื่อและเล่นกันอย่างจริงจังก็เป็นอยู่เพียงจังหวัดอยุธยา
อ่างทอง และสุพรรณบุรี นักร้องเพลงเรือของ 3 จังหวัดนี้ ติดตามไปประณีตปากกัน
ในงานนมัสการพระประจำปีอย่างไม่ยอมแพ้กัน เช่น งานนมัสการพระวัดป่าโมกข์
วัดไชโย และวัดป่าเลไลยก์ (เฉพาะฤดูน้ำ) พวกนักเพลงทั้ง 3 จังหวัดก็ลงเรือ
มาดแจว มีเสปียงพร้อม พวกกันไปยังบริเวณวัดนั้น ๆ (ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิง
ศพ, 2528)

เพลงเต็นท์รำเคียว

เพลงเต็นท์รำเคียว เป็นเพลงพื้นเมืองของจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่ง
ชาวนานิยมเล่นกันตามท้องนา ในฤดูเก็บเกี่ยวข้าว เมื่อถึงฤดูนั้น พวกชาวบ้านก็นัด
มาช่วยกันเก็บเกี่ยว เรียกว่า "ลงแขก" ในขณะเก็บเกี่ยวก็มักจะเล่นร้องรำกันเพื่อ
ความบันเทิงสนุกสนานปลดเปลื้องความเหน็ดเหนื่อย และมักจะเล่นเต็นท์รำเคียว
ซึ่งผู้เล่นทั้งชายและหญิงต่างก็ถือเคียวมือหนึ่ง รวงข้าวอีกมือหนึ่ง ร้องเกี่ยวพาราสิ
กันเป็นที่สนุกสนาน นักร้องและนักรำของกรมศิลปากรได้ไปฝึกหัดมาจากชาวนาตำบล
ย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อ พ.ศ. 2504 แล้วต่อมาศิลปินของ
กรมศิลปากรได้แต่งเพลงดนตรีเข้าคลอประสานไปกับการเล่น เพื่อให้เหมาะแก่การ
ที่จะนำออกแสดงในงานบันเทิง (ธนิต อยู่โพธิ์, 2531)

การละเล่นพื้นบ้าน

ประเภทของการละเล่นพื้นบ้าน

ฉวีวรรณ คูหาภินันท์ (อ้างในประเทือง คล้ายสมบูรณ์, 2531)
ได้ศึกษาและจัดแบ่งการละเล่นของไทย ตามวิธีของวอร์เรน อี โรเบิร์ต (Warren
E. Robert) ไว้ 16 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทการเล่นท่าย เช่น หัวก้อย โพงพาง
2. ประเภทการนับ เช่น จำบักยม ของจังหวัดอุบลราชธานี

3. ประเภทการกระโดดเชือก อาจเล่นคนเดียวหรือหลายคนก็ได้
4. ประเภทชอนหา เช่น ชอนหา แข่งเรือคนของจังหวัดสมุทรสงคราม แข่งเรือด้วยวิธีชอนหาของจังหวัดสุพรรณบุรี
5. ประเภทการปรับ เช่น ลูกช่วง กาปักไข่ ชักเย่อ ขี่ม้าส่งเมือง
6. ประเภทไล่จับ เช่น มอญชอนผ้า ตีจับ วิ่งเปรี๊ยะ ูกินทาง โพงพาง ตำรวจจับขโมย เสือกินวัว
7. ประเภทใช้ลูกบอล เช่น ลิงชิงบอล ตะกร้อ
8. ประเภทคัดออก เช่น รี ๆ ข้าวสาร
9. ประเภทกระโดดข้าม เช่น เลือข้ามห้วย ต้องเต ตากระโดด
10. ประเภทตลก เช่น ปิดตาตีปี่ ปิดตาตีหม้อ ต่อหาสัตว์
11. ประเภทกระดานดินสอ เช่น เลือดกตัง จูนางเข้าห้อง
12. ประเภทความแม่นยำ เช่น สะบ้า คล้องช้าง ตัดเม็ดมะขาม ลงหลุม
13. ประเภทเกี้ยว เช่น เพลงพวงมาลัย เพลงขี้ เพลงเรือ เพลงฉ่อย
14. ประเภทไม้ เช่น ไม้หึ่ง อีจิด
15. ประเภทสำหรับเด็ก เช่น ตบแผละ จ้ำจี้ แมงมุมขยุ้มหลังคา จับปูดำ โยกเยก จี๊เอ๋ อีnungตุงนัง
16. ประเภทร้องเพลง เช่น ระเบ้า ไร่แค้น ไร่โทน รี ๆ ข้าวสาร เขย่งเก็งกอย โพงพาง จ้ำจี้

มีข้อสังเกตเกี่ยวกับการแบ่งประเภทการเล่นของไทย ตามแบบของ วอร์เรน อี โรเบิร์ต นั้นได้รวมการเล่นของเด็กกับการละเล่นของผู้ใหญ่เข้าด้วยกัน และการเล่นบางอย่างสามารถจัดอยู่ในประเภทต่าง ๆ ได้หลายประเภท เช่น จ้ำจี้ จัดอยู่ได้ทั้งในประเภทสำหรับเด็กเล็กและร้องเพลง รี ๆ ข้าวสาร อยู่ในประเภท คัดออกและประเภทร้องเพลง เป็นต้น

ประเทือง คล้ายสมบูรณ์ (2531) แบ่งการละเล่นตามลักษณะผู้เล่นไว้ 3 ลักษณะ คือ

1. การเล่นเดี่ยว เป็นการเล่นที่มีผู้เล่นคนเดียวเล่นได้ เช่น เล่นหมากเก็บ กระโดดเชือก เช่น ตีตกตา วาดรูป บั้นของเล่น ตีวงล้อ เดินกะลา เป็นต้น
2. เล่นเป็นฝ่าย เป็นการเล่นที่ผู้เล่นสองฝ่าย อาจมีจำนวนเท่ากันหรือไม่เท่ากันก็ได้ ผลัดกันเป็นตามกติกา เช่น เล่นเตย ตาเขย่ง ตีจับ ลูกช่วง ตีไก่ ไม้หึ่ง เป็นต้น
3. เล่นเป็นหมู่ เป็นการเล่นที่มีผู้เล่นหลายคน ไม่จำกัดจำนวนมากระหว่างน้อยบ้างก็ได้ เช่น เสือตบตุค กากักไข่ มอญซ่อนผ้า ลิงชิงหลัก หมากขบห่าน งูกินหาง เป็นต้น

จากการแบ่งประเภทของการละเล่นที่กล่าวมาข้างต้น เราสามารถแบ่งประเภทการละเล่นพื้นบ้านอย่างกว้าง ๆ ตามวัยของผู้เล่นได้ 2 ประเภท คือ

1. การละเล่นของเด็ก เช่น มอญซ่อนผ้า งูกินหาง รีรีข้าวสาร จี๋ม้าส่งเมือง ซ่อนหา จ้ำจี๋ เป็นต้น
2. การละเล่นของผู้ใหญ่ เช่น เพลงพวงมาลัย เพลงเรือ เพลงฉ่อย เป็นต้น

การละเล่นพื้นบ้านที่น่าสนใจ

การละเล่นพื้นบ้านที่นิยมเล่นกันในปัจจุบันต่าง ๆ มีมากมายหลายชนิดทั้งการละเล่นของเด็กและการละเล่นของผู้ใหญ่ ในที่นี้จะกล่าวถึงการละเล่นของภาคกลางโดยเฉพาะการละเล่นของเด็กเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากการละเล่นของผู้ใหญ่อย่างการละเล่นพื้นบ้านที่มีการร้องประกอบ เช่น เพลงเรือ เพลงพวงมาลัยนั้น ได้กล่าวไว้ข้างต้นบ้างแล้วในส่วนของดนตรีหรือเพลงพื้นบ้าน

การเล่นเป็นการช่วยพัฒนาร่างกาย สติปัญญา จิตใจและสังคม ได้ดีอย่างหนึ่ง ด้วยผู้เล่นจะมีการเคลื่อนไหวร่างกาย ใช้ไหวหรือปฏิกิริยาในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน การเล่นบางอย่างช่วยให้เกิดความร่วมมือกันในกลุ่ม รู้แพ้รู้ชนะ และรู้จักปฏิบัติตามกติกา นอกจากนี้การเล่นพื้นบ้านไทยยังประหยัดและเหมาะสมกับสังคมไทย ด้วยการเล่นบางอย่างไม่จำเป็นต้องมีอุปกรณ์การเล่น หรือถ้าการเล่นบางอย่างต้องมีอุปกรณ์ช่วยก็จะเป็นวัสดุหาได้ง่าย ๆ ที่มีในท้องถิ่น เช่น อีตักใช้เม้ดมะขาม หมากเก็บใช้ก้อนหิน เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการเล่นพื้นบ้านไทยหลาย ๆ อย่างจึงควรได้รับการอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทย โดยอาจจะเป็นการให้ความรู้ แนะนำ เผยแพร่ หรือให้นักเรียนได้มีการฝึกการเล่นนั้น ๆ

ในที่นี้จะขอล่าวถึงการเล่นพื้นบ้าน ตามการอธิบายของ วิจารณ์ ปนาทกุล (2530) ชัย เรืองศิลป์ (2531) และ ประภาศรี สีหอำไพ (2538) ไว้พอสังเขปดังนี้

มอญซ่อนผ้า

ผู้เล่น 5-6 คน นั่งล้อมวง ใครเป็นตัวมอญถือผ้าเดินไปรอบ ๆ วง เอาผ้าใส่ในมือเดินไปหลัง พอใครเปลือก็หย่อนผ้าไว้ข้างหลัง ห้ามผู้นั่งหันมามอง มอญเดินทำท่าทำให้เป็นปกติ คนอื่นห้ามส่งสัญญาณ ถ้ามอญเดินกลับมาอีกรอบคว้าผ้าตีต้องลุกหนีไปรอบวงจึงนั่งได้ที่เดิม แต่ถ้าผู้ถูกวางรู้ตัวก็จะคว้าผ้าใส่ตีมอญจนรอบแล้วให้มอญกลับมานั่งแทน ขณะเล่นมีบทร้องดังนี้

มอญซ่อนผ้า ตึกตาอยู่ข้างหลัง ไ้โน้นไ้นี้ ฉันจะตีกันเธอ

มอญซ่อนผ้า ตึกตาอยู่ข้างหลัง ใครเปลือให้คอยระวัง

ตึกตาอยู่ข้างหลัง ระวังจะถูกตี

งกินหาง

มีแม่ง ทำหน้าที่ปกป้องลูกงูที่เกาะเอาตามมาเป็นแถว ฟ่องดักไว้ ร้องตามแล้วค่อยวิ่งจับงูให้หลุดจากเอาแม่ ถ้าขาดตรงใครแสดงว่าฟ่องจับได้ต้องไป อยู่กับฟ่อง มีบทโต้ตอบดังนี้

แม่ง เอ๊ย	กินน้ำบ่อไหน
กินน้ำบ่อทราย	ย้ายไปก็ย้ายมา
แม่ง เอ๊ย	กินน้ำบ่อไหน
กินน้ำบ่อโศก	โยกไปก็โยกมา
แม่ง เอ๊ย	กินน้ำบ่อไหน
กินน้ำบ่อหิน	บินไปก็บินมา
จะกินหัวหรือกินหาง	
กินกลางตลอดตัว	

รีรีข้าวสาร

ผู้เล่น 2 คน เอามือประสานกันยกขึ้นสูงให้คนลอดเรียงแถวเกาะเอา ต่อกันมา คนหัวแถวต้องเดินเร็ว ๆ เพลงจบที่ใครผู้ทำข่มจะจับตัวไว้โดยเลือกคนหลัง สุดจนหมดแถว บทร้อง

รีรี ข้าวสาร สองทะนานข้าวเปลือก เลือกทองใบลาน คนข้าวใส่จาน
เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน พานเอาคนข้างหลังไว้

จี่ม้าส่งเมือง

สมมติให้เจ้าเมืองนั่งกลาง แบ่งเด็กเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเดินมา กระซิบชื่อใดชื่อหนึ่งของฝ่ายตรงข้าม อีกฝ่ายเดินมากระซิบบ้าง ถ้าฝ่ายที่เดินออกมา ใหม่มชื่อตรงกับผู้ที่อีกฝ่ายกระซิบไว้ต้องแพ้ ยอมให้อีกฝ่ายขี่หลังเดินกลับไปมาหนึ่งรอบ นอกจากนี่ยังมีบทร้องรำและล้อเลียนสนุก ๆ เช่น

หางเปียบ มาเสียบตอง พระตีกลอง ตะลุ่มตุงแช
หัวโล้นโกนใหม่ ๆ ควกจีไก่ มาใส่หัวโล้น

จำจี

มีผู้เล่นประมาณ 2-4 คน กางมือคว่ำลง คนหนึ่งใช้มือเดียววาง
อีกข้างหนึ่งใส่นิ้วจิ้มไปตามมือผู้เล่น ในขณะที่ทุกคนร้องพร้อมกัน จบลงขณะที่นิ้วผู้จิ้ม
จดลงบนหลังมือใครก็ให้ชกออก บทร้องคือ

จำจีผลไม้ แดงไทย แดงกวา ขนุนน้อยหน้า พุทรามังคุด ละมุดลำไย
มะเฟืองมะไฟ มะกรูดมะนาว มะพร้าวส้มโอ พักแพงแดงโม ซโยโห้ฮั่ว

ชกเป่อ

เครื่องใช้ เชือกขนาดใหญ่ 1 เส้น เส้นแบ่งเขต 1 เส้น

การจัดคนเล่น แบ่งคนเล่นออกเป็น 2 พวด ถ้าจะให้ครึกครื้นตื่นเต้น
ก็ให้เป็นเด็กชายพวกหนึ่ง เด็กหญิงพวกหนึ่ง จำนวนเด็กหญิงมากกว่าเด็กชายจะได้
ก้ำกึ่งกัน ต่างจับปลายเชือก จะนั่งหรือยืนก็แล้วแต่จะตกลงกัน ให้ศูนย์กลางของ
เชือกอยู่ที่เส้นแบ่งเขตพอดี

การเล่น เมื่อครูให้สัญญาณต่างก็พยายามรั้งเชือกไว้ไปทางฝ่ายตนถ้า
ฝ่ายใดสามารถจุดจนเท้าของคนเล่นของฝ่ายตรงข้าม ๆ เส้นแบ่งเขต ฝ่ายนั้นก็ชนะ
แล้วเปลี่ยนข้างกัน ชกเป่อกันอีกหนหนึ่ง

อีตัก

ผู้เล่น 2-4 คน ใช้เมล็ดน้อยหน้า มะขาม และกระดาษไม่แข็งหรือ
อ่อนเกินไปนัก ตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า จับให้ชายข้างหนึ่งซ้อนกัน ใช้มือถือเป็นที่
สำหรับตัก โดยผู้เล่นแต่ละคนลงกองทุนเท่า ๆ กันจับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะเล่นก่อน
เริ่มเล่นด้วยการโปรยเมล็ดไปตามพื้นกระดานเอากระดาษที่ทำเป็นที่ตัก ตักทีละเม็ด
จนหมด ถ้าเมล็ดใดคอดกั้นอยู่ก็ต้องระวังไม่ให้กระเทือน ถ้ากระเทือนก็หมดสิทธิ์เล่น

ต้องใช้คนอื่นเล่นต่อ เมื่อหมดกองทุนใหม่ นับเมล็ดว่าใครได้มากที่สุดชนะ

การเล่นว่าว

ผู้เล่นไม่จำกัดจำนวน เหล่าไม้ไผ่ 2 อัน อันหนึ่งยาวกว่าอีกอันหนึ่ง ใช้อันยาวเป็นแกนนำอันสั้นวางขวาง ใช้เชือกหรือเส้นด้ายขนาดใหญ่กว่าปกติ ผูกเข้าด้วยกัน ทำเป็นโครงตัดปลายอันขวางให้โค้งลงทั้ง 2 ข้าง ใช้เชือกผูกโยงกับปลายไม้อันยาว ใช้กระดาษว่าวอย่างดี ตัดตามรูปให้ใหญ่กว่าโครงว่าวเล็กน้อย เพื่อสะดวกในการพับทากาวตรึงริม แล้วพับเข้าตามเนินเชือกตามโครง นำเชือกทำคอซุงโดยเจาะรูผูกที่แกน วัตถุประสงค์ให้ถ่วงน้ำหนักกันพอดีไม่ให้เอียง แล้วผูกให้ยาวออกมาพอสมควร นำเชือกเส้นเล็กหรือเชือกป่านมาต่อให้ยาว ให้เพื่อนคนหนึ่งคอยส่งโดยถือว่าวเดินไปให้ได้ระยะพอสมควรรอพอลมมาเพื่อก็ปล่อยให้ว่าวขึ้นแล้วกระตุกพร้อมทั้งผ่อนสายเชือกจนว่าวขึ้นสูงติดลม จึงถือไว้

การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงความก้าวหน้า เจริญรุ่งเรืองของสังคมและชาติ วัฒนธรรมของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอทั้งในรูปของการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือเปลี่ยนแปลงในรูปของการตัดแปลงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสมกับสภาวะที่เปลี่ยนแปลงของสังคม นอกจากนี้ยังเป็นสิ่งที่มีการกระจายหรือเผยแพร่จากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่ง ในบางครั้งวัฒนธรรมใหม่ที่เข้าไปมีอิทธิพลครอบงำวัฒนธรรมเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติถูกสืบทอดจนถึงขั้นเลือนหายไป ดังที่ สนธิ คชสิทธิ์ (2527) กล่าวว่า ถ้าชาติใดยอมให้วัฒนธรรมของสังคมอื่นเข้าไปมีอิทธิพล ครอบงำวัฒนธรรมเดิมที่ดั้งเดิมและเป็นเอกลักษณ์ของชาติแล้ว วัฒนธรรมเดิมจะถูกสืบทอดและสังคมจะหมดความเป็นตัวของตัวเองในที่สุดนำมาซึ่งความสิ้นชาติ ดังนั้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ ความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าของชาติมาก

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) แผนวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงกำหนดกรอบและทิศทางการดำเนินงานไว้ 14 ประการ ดังต่อไปนี้ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2533)

1. เสริมสร้างค่านิยม และลักษณะนิสัยให้คนในชาติมีระเบียบ วินัย มีคุณธรรม มีความซื่อตรง มีความยุติธรรม และเคารพในจรรยาบรรณในอาชีพของตน รวมทั้งปรับปรุงข้อกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ และให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เพื่อถ่วงดุลในการรักษาประโยชน์ของส่วนรวม

2. เน้นความสำคัญของสถาบันครอบครัว ระบบเครือญาติและสถาบันชุมชน โดยการสร้างสื่อให้การศึกษา ความรู้ ความเข้าใจ เพื่อป้องกันความแปลกแยก แยกตัวของสมาชิกทั้งในเมืองและชนบท

3. ให้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ภูมิปัญญาชาวบ้านอันเป็นรากฐานการดำเนินชีวิตให้ประชาชนเห็นคุณค่า ยอมรับและนำไปใช้ให้เหมาะสมและแพร่หลาย

4. ส่งเสริมให้รัฐ และประชาชน เห็นคุณค่า และร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติและของท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชน ในการปรับปรุงและตอบสนองกระแสวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่มีอิทธิพล โดยวิธีการเผยแพร่ให้ความรู้และเน้นการรู้ความหมาย รู้คุณค่าของวัฒนธรรมทั้งของเราเองและวัฒนธรรมอื่นอย่างเหมาะสม

5. ขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมโดยรณรงค์ให้ประชาชน และภาคเอกชน ตลอดจนหน่วยงานของรัฐ เห็นความสำคัญและตระหนักว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องของทุกคนที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกัน หน่วยงานของรัฐจะส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน บริการด้านความรู้วิชาการ และงบประมาณจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม และในทำนองเดียวกันหน่วยงานของรัฐจะขอความร่วมมือจากประชาชน และภาคเอกชนที่มีศักยภาพสูงในการสนับสนุนงานวัฒนธรรม เช่นนั้น หรือร่วมมือกันจัดกิจกรรมด้วยความยอมรับนับถือ

6. ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมภายในประเทศ และระหว่างประเทศ โดยใช้ศิลปวัฒนธรรมเป็นสื่อสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนหลาย ๆ รูปแบบด้วยการเลือกพื้นศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณภาพ ทั้งในแง่ผู้รับและผู้ให้ และใช้วัฒนธรรมเป็นปัจจัยในการเสริมความเข้าใจ และภาพพจน์อันดีระหว่างประเทศ

7. สร้างทัศนคติ ความรู้และความเข้าใจว่า สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติของทุกคน และมีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่โดยตรง ทุกคนมีหน้าที่ในการเสริมสร้างฟื้นฟูและดูแลรักษา

8. เร่งสร้างความสำนึกว่า มรดกทางวัฒนธรรมของชาติเป็นสมบัติของทุกคนที่จะต้องร่วมกันรับผิดชอบในการทำนุ บำรุง และดูแลรักษา นอกจากนั้นรัฐจะต้องให้การสนับสนุน กำหนดมาตรการในการบริหาร การจัดการ การจัดสรรงบประมาณ และกำลังคนในการดำเนินงานเพิ่มขึ้นอย่างเหมาะสมและจริงจัง โดยเฉพาะในด้านการวิจัยและพัฒนา

9. ประสานการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานที่ดำเนินการด้านอุตสาหกรรม ท่องเที่ยวกับการดำเนินงานวัฒนธรรม เพื่อให้เป้าหมายและวิธีการสอดคล้อง ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสม

10. สร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ต่อการที่ประชาชนจะได้ร่วมแสดงออก และได้รับความรู้ความเข้าใจ ความเพลิดเพลินเจริญใจจากกิจกรรมทางวัฒนธรรม อันหลากหลายและทั่วถึง เพื่อขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมของประชาชน โดยการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมประจำภูมิภาค เพื่อแสดงกิจกรรมทางวัฒนธรรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจในคุณค่า จนสามารถเชื่อมโยงสืบทอดวัฒนธรรมให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดหาวัสดุอุปกรณ์จัดทำสื่อ จัดสถานที่แสดง เป็นต้น

11. ปรับปรุงการศึกษา ให้สอดคล้องเชื่อมโยงกับรากฐานวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยบรรจุเนื้อหาวัฒนธรรมของท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้านไว้เป็นสาระในการเรียนรู้ทุกระดับ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความภูมิใจ ในมรดกทางความคิดและวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของประชาชน เพื่อให้เกิดการยอมรับ สืบทอด

และเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย

12. ส่งเสริมและสนับสนุนให้สถาบันทางพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริง ด้วยการจัดการศึกษาของสงฆ์ ปรับปรุงการปกครองคณะสงฆ์ และการดูแลรักษาศาสนสมบัติ และศิลปกรรมในวัด โดยให้ประชาชนและสื่อมวลชน มีบทบาทในการแสดงออก และร่วมมือเพื่อการพัฒนาศาสนาให้เหมาะสมแก่กาลสมัย รวมทั้งดำเนินการอันเหมาะสมเพื่อยกระดับการยอมรับนับถือในศาสนาอื่น ๆ ด้วย

13. ปรับปรุงองค์กรและประสิทธิภาพการบริหารงานวัฒนธรรม เพื่อให้สะดวกในการประสานนโยบายและแผนการดำเนินงาน รวมทั้งกระจายอำนาจและความรับผิดชอบไปสู่องค์กรท้องถิ่น โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้นในฐานะเจ้าของวัฒนธรรม สร้างและพัฒนากำลังคนที่มีความรู้ ความสันทัดในงานด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

14. จัดทำระบบเครือข่ายข้อมูลทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงานให้ประชาชนเข้าใจ สามารถเลือกสรรคดีจิตใจและปรับปรุงให้เหมาะสมในการดำเนินชีวิตเพื่อขยายผลในการเสริมสร้าง และโน้มน้าวให้เกิดการระดมความคิด ระดมทุน และระดมความร่วมมือในการดำเนินงานวัฒนธรรม ในการนี้รัฐจะต้องส่งเสริมสนับสนุนบทบาทของสื่อมวลชนในด้านวัฒนธรรมให้มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ในอนาคตรัฐบาลมีแนวโน้มจะเห็นความสำคัญของงานวัฒนธรรมมากขึ้น โดยจะมีการจัดองค์กรบริหารงานวัฒนธรรมในส่วนกลาง ให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีเอกภาพ และมีประสิทธิภาพ ในส่วนการปฏิบัติงานวัฒนธรรมในส่วนภูมิภาคนั้น จะมีกรรมการในระดับจังหวัดซึ่งเป็นการระดมสรรพกำลังจากทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อดำเนินงานด้านนี้ โดยองค์กรภาคเอกชนจะให้ความสนับสนุนและร่วมมือกับรัฐบาลมากขึ้น

ภายในปี พุทธศักราช 2540 การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมมีแนวโน้มจะเน้นการให้ความรู้และความคิดแก่ประชาชนเป็นหลัก มีแนวโน้มที่รัฐบาลจะให้ความสำคัญการพัฒนาคนและจิตใจ โดยจัดงบประมาณเพื่อการนี้มากขึ้น ในการจัดการศึกษา

ทุกระดับทั้งในและนอกโรงเรียน จะมีการสอดแทรกเรื่องการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่วัฒนธรรมที่ดั่งงามของไทย และมุ่งปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ในสังคม นอกจากนี้มีแนวโน้มว่าจะมีการนำวิธีการทางอุตสาหกรรมและการค้ามาใช้ในการเผยแพร่ วัฒนธรรมอย่างแพร่หลาย

ในอนาคตมีแนวโน้มที่จะมีการใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือทางการเมือง ระหว่างประเทศเป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมากขึ้น การแลกเปลี่ยนจะดำเนินการหลายรูปแบบ โดยจะเน้นเยาวชนเป็นหลัก (กาลัก เต๊ะ ชันหมาก, 2530)

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ได้กำหนดให้มีแผนวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยมีสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ทำหน้าที่กำหนดแนวทางและวิธีการในการรักษาวัฒนธรรมไทย สรุปได้ดังนี้

แนวทางในการรักษาวัฒนธรรม

1. ควรส่งเสริมให้มีการวางแผนวัฒนธรรม ทั้งเป็นแผนระยะยาว แผนระยะสั้น แผนระดับชาติ และแผนระดับท้องถิ่น เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ
2. ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการประสานแผนและระดมสรรพกำลังด้านทรัพยากรเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมระหว่างหน่วยงานของรัฐ และระหว่างประเทศ
3. ในการวางแผนพัฒนาวัฒนธรรมทุกระดับ ให้ถือว่าศาสนธรรมเป็น บ่อเกิดสำคัญของการประพฤติปฏิบัติ และการดำเนินชีวิตของประชาชนเป็นเรื่อง สำคัญยิ่ง ในฐานะที่เป็นพื้นฐานและเป็นแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ
4. ในการวางแผนพัฒนาวัฒนธรรม ไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะการทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว การพัฒนาคนให้มีความรู้ความเข้าใจ ความตระหนักในค่าของวัฒนธรรม มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีคุณภาพชีวิตที่ เหมาะสมแก่ยุคสมัยก็เป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง

วิธีการในการรักษาวัฒนธรรม

การรักษา ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรมมีหลายรูปแบบดังต่อไปนี้คือ

1. การสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม คือการจัดกิจกรรมหรือดำเนินการให้มีการริเริ่มสร้างสรรค์ บุกเบิก การประดิษฐ์คิดค้น การวิจัย และการพัฒนาทางวัฒนธรรม
2. การส่งเสริมและสนับสนุน คือการจัดกิจกรรมหรือดำเนินการใด ๆ ที่ช่วยให้ผู้บริหาร นักวิชาการ หรือผู้ประกอบการทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนสามารถดำเนินงานวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น การจัดงบประมาณสนับสนุน การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ การยกย่อง เชิดชูเกียรติ และการอุปถัมภ์ศิลปิน นักประดิษฐ์คิดค้น และบุคคลที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม
3. การเผยแพร่และการประชาสัมพันธ์ คือการจัดกิจกรรม หรือดำเนินการเพื่อนำวัฒนธรรมไปสู่ประชาชนทางสื่อมวลชนทุกรูปแบบ เช่นการจัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่ การจัดรายงานโทรทัศน์และวิทยุ การใช้สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ เพื่อความรู้ทางวัฒนธรรม
4. การจัดบริการทางวัฒนธรรม คือการจัดกิจกรรมหรือดำเนินการเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสสัมผัสกับวัฒนธรรมให้มีความรู้ความเข้าใจ ความซาบซึ้ง และการประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมถูกต้อง เช่น การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การบริการห้องสมุด การจัดการแสดงนิทรรศการ การสาธิต การจัดงานมหกรรม วัฒนธรรมตามเทศกาล และขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนกิจกรรมอื่นใดที่สามารถให้ประชาชนได้รับบริการต่าง ๆ เหล่านั้น
5. การอนุรักษ์ ทำนุบำรุง และฟื้นฟูวัฒนธรรม คือ การจัดกิจกรรมหรือดำเนินการเพื่อการพิทักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรม ที่ได้สั่งสมสืบทอดมาจากอดีต แม้บางอย่างอาจไม่ใช้ประโยชน์ในปัจจุบันแล้วก็ตาม เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ให้คงอยู่เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าหา ร่องรอยของความเจริญทางวัฒนธรรมในอดีต รวมไปถึงการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์ และสถานที่ใด ๆ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

6. การเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยทางวัฒนธรรม คือ การจัดกิจกรรมหรือดำเนินการให้ประชาชนส่วนใหญ่หรือทั้งหมด ได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การจัดกิจกรรม และการดำเนินการทางวัฒนธรรม ตลอดจนมีส่วนร่วมในการประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมในการเลือกสรรค้วฒนธรรม และการส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรม

7. การเสริมสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน คือการจัดกิจกรรมหรือดำเนินการใด ๆ ทางวัฒนธรรมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและมีการยอมรับวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมของกลุ่มชนในภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพื่อเป็นการขจัดหรือลดภาวะความขัดแย้งระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมเหล่านั้น ในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจนี้ นอกจากการให้ทุกกลุ่มชนมีความรู้ความเข้าใจและซาบซึ้งในวัฒนธรรมของกันและกันแล้ว ย่อมรวมไปถึงการเปิดโอกาสให้บุคคลหรือประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการประพฤติปฏิบัติตามแนวทางวัฒนธรรม ที่กลุ่มของตนได้เลือกสรรแล้ว หากการประพฤติปฏิบัตินั้นไม่เป็นพิษเป็นภัยหรือกระทบกระเทือนความมั่นคงของสังคมไทยโดยรวม

8. การจัดการศึกษาเพื่อวัฒนธรรม คือการจัดกิจกรรมและดำเนินการเพื่อพัฒนาให้ประชาชนมีความรู้ ความสามารถอ่านออกเขียนได้ สื่อความได้อย่างมีประสิทธิภาพ การลดอัตราการไม่รู้หนังสือ การบริการการศึกษาอย่างทั่วถึง การจัดเนื้อหาทางวัฒนธรรมในหลักสูตรการเรียนการสอนโดยตรงและโดยอ้อม การเตรียมและพัฒนาบุคลากร โดยการจัดการศึกษาเพื่อฝึกอบรมนักบริหาร นักวิชาการ ศิลปิน และนักเรียน นักศึกษาด้วยวิธีการในระบบและนอกระบบโรงเรียน รวมทั้งการจัดกิจกรรมทางศิลปะทุกแขนง สำหรับเด็กและเยาวชน

9. การปรับปรุงวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน คือการจัดกิจกรรมหรือดำเนินการในการปรับปรุงชุมชนที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม เครื่องอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภค รวมทั้งการบริการอนามัย การเพิ่มพูนสิ่งตีงาม และสิ่งบันเทิงใจในชีวิตประจำวันให้แก่ประชาชน การจัดระบบงานและสิ่งแวดล้อมในสำนักงาน ในโรงงาน ในเรือสวนไร่นา ตลอดจนสถานที่สาธารณะต่าง ๆ ให้เรียบร้อย สะอาด

สวยงาม และมีความเพียงพอทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

10. การเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ คือการจัดกิจกรรมหรือดำเนินการให้ประชาชนมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ มีความรู้ความเข้าใจในลักษณะดีเด่นของหมู่คณะ และสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และชักนำให้ประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องสอดคล้องกับลักษณะเด่น อันเป็นเอกลักษณ์ของหมู่คณะและของประเทศ

11. การธำรงไว้ซึ่งคุณภาพและมาตรฐานของวัฒนธรรม คือการจัดกิจกรรมหรือดำเนินการให้ประชาชนรักษาไว้ซึ่งคุณภาพและมาตรฐานของความดีงามทางวัฒนธรรม ด้วยการจัดประกวดการแข่งขัน และกิจกรรมอื่น ๆ รวมทั้งการป้องกันไม่ให้ความดีงามเหล่านั้นถูกบ่อนทำลาย

12. การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชาติ คือการจัดกิจกรรมหรือดำเนินการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับนานาประเทศ การศึกษาและวรรณกรรมของต่างชาติ การศึกษาภาษาไทยและวรรณกรรมของชนเผ่าไทยในประเทศต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนกิจกรรมและบุคลากรทางวัฒนธรรม การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการติดต่อสื่อสารระหว่างประเทศ โดยไม่กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของชาติ การสนับสนุนให้มีการศึกษาวัฒนธรรมของชาติอื่น เพื่อให้ตระหนักถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างกับของไทย โดยหวังผลสำคัญในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่มีคุณค่าในสังคมไทย และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ

ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมเรามักพบอุปสรรคที่เด่นชัดคือ การขาดความเอาใจใส่และสนใจที่ถูกต้องที่ควรของผู้เป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดการทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์และความโลภ อีกทั้งการอนุรักษ์นั้นเราไม่อาจอนุรักษ์ไว้คงรูปบริบูรณ์ทั้งหมด ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม เพื่อให้วัฒนธรรมของสังคมนั้นคงอยู่ ในบางกรณีการอนุรักษ์จึงอาจกระทำได้เพียงอนุรักษ์สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ บางกรณีการอนุรักษ์หมายถึงการบันทึกเป็นหลักฐานเพื่อเป็นความรู้ของคนรุ่นหลัง

นิคม ทาแดง (2523) ได้กล่าวถึงหลักการอนุรักษ์วัฒนธรรมว่า จำเป็นต้องดำเนินให้สอดคล้องกับวิถีการเกิดวัฒนธรรม การอนุรักษ์วัฒนธรรมจึงประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ คือ การส่งเสริม การเผยแพร่ การรับเข้า และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

1. การส่งเสริมวัฒนธรรม วัฒนธรรมสูญหายไปหรือจะคงอยู่และเจริญงอกงามสืบทอดมาได้ก็ต่อเมื่อบุคคลในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจ รู้คุณค่าของวัฒนธรรมนั้น และยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา แต่บุคคลจะเกิดความรู้ความเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อได้รับการสื่อความหมายและถ่ายทอดให้สามารถปฏิบัติด้วยตนเอง ดังนั้น จึงต้องมีการเข้าใจ การชักชวน และส่งเสริมให้มีการประกอบพฤติกรรมนั้น ๆ ด้วยตนเองก่อนจึงจะเกิดความซาบซึ้งและมองเห็นคุณค่า ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสืบทอดการรักษาสิ่งของ และพฤติกรรมทางวัฒนธรรมนั้น ๆ ไว้

2. การเผยแพร่วัฒนธรรม การเผยแพร่วัฒนธรรมไปสู่ชุมชนหรือสังคมอื่น นำผลมาสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน คือ

2.1 เป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงความคล่องตัว และความดีของวัฒนธรรมนั้นว่าเป็นสิ่งดีงาม สามารถปรับให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมอื่น และวัฒนธรรมอื่นได้อย่างเหมาะสม

2.2 การแพร่ขยายของวัฒนธรรมจากชุมชนอื่น สร้างความภูมิใจให้แก่บุคคลในชุมชน เป็นแรงจูงใจให้มองเห็นคุณค่าและช่วยกันรักษาพัฒนาวัฒนธรรมนั้นสืบต่อไป

2.3 วัฒนธรรมที่แพร่ขยายไปสู่วัฒนธรรมอื่นย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อประสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมของชุมชนอื่น ซึ่งจะย้อนกลับมาเป็นแบบอย่างการเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชนดั้งเดิม

3. การรับเข้า หมายถึงการรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาสู่ภายในชุมชนในลักษณะที่นำเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมของชุมชน เพราะวัฒนธรรมจากชุมชนหรือสังคมอื่นย่อมมีบทบาทและอิทธิพลในฐานะ เป็นสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรม เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชน ให้เหมาะสมกับกาลสมัย

อยู่เสมอ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ชุมชนอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนไว้ได้

4. การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม ถ่ายทอดสืบต่อจากบรรพบุรุษตั้งแต่โบราณจนถึงรุ่นปัจจุบัน เป็นเวลายาวนาน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ถ้าคนในสังคมรู้แต่การรับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษไว้ไม่รู้จักปรับปรุงและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ แปรลก ๆ เพิ่มเติมให้วัฒนธรรมของสังคมมีความคล่องตัว และเหมาะสมกับกาลสมัย ในที่สุดวัฒนธรรมนั้นก็จะถูกกลืนและสูญไปจากสังคม เหมือนกับไดโนเสาร์ที่สูญพันธุ์ไปจากอาณาจักรสัตว์ ดังนั้นการที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมให้เจริญงอกงามเป็นเอกลักษณ์ของสังคมตลอดไป วัฒนธรรมนั้นจะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและเพิ่มเติมสิ่งแปลกใหม่เข้ามาอยู่เสมอ

นอกจากนี้ควรมีการส่งเสริมให้นักเรียนอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ทั้งในด้านความรู้ การตระหนักถึงคุณค่าและปฏิบัติตนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยซึ่ง เรืองชัย เจริญชัย (2529) ได้เสนอแนะว่า ควรจัดเนื้อหาวัฒนธรรมลงในหลักสูตรให้สอดคล้องทั้ง 3 ด้าน คือ

1. ด้านพุทธิพิสัย เป็นการมุ่งเน้นความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมซึ่งสามารถสอดแทรกในหลักสูตรการเรียนการสอนได้ อาจเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวรรณคดี
2. ด้านทักษะ เป็นการฝึกให้เกิดความชำนาญ ความแคล่วคล่องในการปฏิบัติซึ่งสถาบันการศึกษาสามารถถ่ายทอดโดยตรง เป็นต้นว่า ดนตรี นาฏศิลป์
3. ด้านเจตคติ สำหรับด้านนี้เป็นด้านที่ลึกซึ้ง อาจปลูกฝังในเรื่องของค่านิยม ความเชื่อถือ ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาจากส่วนที่เป็นรูปธรรมออกมาในรูปของลักษณะนิสัยและความประพฤติ เช่น ความมีวินัย ความประหยัด การตรงต่อเวลา เป็นต้น

ในปี 2534 ทศไนย อายุเจริญ ทำการวิจัยเรื่อง " สภาพการจัด การเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานประถมศึกษากรุงเทพมหานคร " พบว่า 1) ผู้บริหารส่วนใหญ่มีการกำหนดเป้าหมายในการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยเป็นพิเศษ คือมุ่งให้นักเรียนมีความรู้ มีทักษะทางดนตรีและมีเจตคติที่ดีต่อดนตรีไทย

โดยจัดครูเข้าสอนตามความสามารถและประสบการณ์ทางดนตรีไทยของครู ตลอดจน ส่งเสริมให้นักเรียนมีการแสดงผลงานทางดนตรีไทย 2) ด้านการจัดการเรียนการสอนพบว่า ครูที่สอนดนตรีไทยในเวลาเรียนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านการเตรียมการสอน จัดสอนโดยการสาธิตและการฝึกปฏิบัติ สื่อการสอนที่ใช้มากที่สุดคือเครื่องบันทึกเสียง และประเมินผลโดยให้นักเรียนปฏิบัติจริงเป็นกลุ่ม ส่วนครูที่สอนนอกเวลาเรียนส่วนใหญ่ใช้วิธีสอนเป็นรายบุคคล และมีการตั้งเกณฑ์ประเมินผลการเรียนเครื่องดนตรีไทย 3) สิ่ง que ผู้บริหารและครูเห็นว่าเป็นปัญหามากที่สุดคือ การขาดครูที่มีความรู้ความสามารถทางดนตรีไทยโดยเฉพาะ ขาดแคลนเครื่องดนตรีไทย และงบประมาณสนับสนุน 4) นักเรียนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อประสบการณ์ที่ได้รับจากการเรียนการสอนดนตรีไทยของครูในระดับมากทุกประสบการณ์

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ แสดงถึงศักดิ์ศรีเกียรติภูมิของชาติ วัฒนธรรมไทยเป็นมรดกทางสังคมที่ได้เปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน เป็นปัจจัยให้คนในชาติประพศติ ปฏิบัติในทางที่ดี ช่วยพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติให้ก้าวหน้า ทำให้คนในชาติเกิดความภาคภูมิใจ วัฒนธรรมไทยจึงควรค่าแก่การรักษาและพัฒนาให้เจริญงอกงามสืบต่อไป